

Horváth T. Csaba

**TERMÉSZETJÁRÓ TÁJÉKOZÓDÁSI
VERSENYEK FELADATAIRÓL**

Tájékozódással kapcsolatos versenyfeladatok és
az ezekkel kapcsolatos fontosabb tudnivalók
rendezők és versenyzők részére,
versenyélmények

2014

Bevezetés

Ez a dolgozat abból a célból íródott, hogy egy kis segítséget adjon a természetjáró tájékozódási versenyeken előforduló tájékozódással kapcsolatos szöveges feladatok megismeréséhez, illetve azok gyorsabb, pontosabb megoldásához. Ebből kifolyólag ez a könyv elsősorban a leendő versenyzőknek, rendezőknek készült.

Talán nem lesz azonban haszontalan a könyv azok számára sem, akik már régóta gyakorolják a versenyzést és/vagy a versenyrendezést, hátha akad benne valami új is számukra. Ha mégsem, akkor talán segít felfrissíteni és rendszerezni a már korábban, tapasztalati úton megszerzett ismereteket.

Ez az írás nem törekszik teljességre. Ennek a kis könyvnek a tervezett kereteibe nem fér bele, hogy a tájékozódási versenyekkel kapcsolatos minden -fontos, vagy fontosnak tűnő- információt megpróbáljunk elmondani. Az eredményes versenyzéshez szükséges információk nagyon sokrétűek. Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy aki úgy dönt, hogy részt vesz egy tájékozódási versenyen, az már ismeri valamennyire a térképet, rendelkezik alapvető tájékozódási ismeretekkel, tudja használni a tájolót, stb. (Ezt a fajta tudást több forrásból is meg lehet szerezni, de talán jó lenne a sportág szempontjából, ha erről is születne egy összefoglaló jellegű mű, kifejezetten gyalogos tájékozódási versenyek versenyzői számára.)

Ha a leendő versenyző mindezeket ismeri, akkor már csak két dolgot kell okvetlenül tudnia, hogy versenyezni tudjon: az egyik, hogy melyek a túraversenyekre vonatkozó versenyszabályok -a szabályzat megtalálható a sportág honlapján (<http://termeszetjaro.hu/turaversenyek>)-, a másik, hogy a verseny folyamán milyen feladatok fordulhatnak elő. Ez a könyv főként utóbbiakról, a versenyfeladatokról szól és két részből áll.

Megjegyzés: A szabályzat eredetileg csapatversenyekre készült, most már azonban az egyéni versenyekre is alkalmazzák. A következőkben többször is előforduló "csapat (egyéni versenyző)" kifejezés arra utal, hogy az adott szabályozás csapatversenyen a csapat egészére, illetve egyéni versenyen az egyéni versenyzőkre vonatkozik.

Az első fejezet röviden összefoglalást ad általában a versenyekről, majd részletesebben szól a versenyeken általában előforduló feladatokról. Ebben a részben az érvényes szabályzatban foglaltakat, továbbá segítőtípusaim észrevételeit is figyelembe véve, igyekeztem saját tapasztalataim alapján összefoglalni a versenyzők, illetve a rendezők számára a feladatokkal kapcsolatos, általunk legfontosabbnak vélt tudnivalókat. Írunk a versenyzők által gyakran elkövetett hibákról és egy-egy feladat kapcsán utalunk egyes versenyeken elkövetett rendezői hibákra, többek között a saját rendezői gyakorlatunkban előfordultakra is. Lesz néhány példa hibás rendezői felfogásra is.

A második rész első felében a már korábban -még a múlt században!- írt, az MTSZ régi honlapján megtalálható, versenyekkel kapcsolatos élményeimet tesszük közzé ismét, bízva abban, hogy ez is hasznos, talán érdekes is lehet az olvasóknak. A régi tanulságok is újak annak, aki először olvassa. (A valamikori Ludas Matyi című satirikus hetilap mottójából idézem -remélem, helyesen -: "Nincsenek régi viccek, csak öreg emberek vannak. Egy újszülöttnak minden vicc új.")

A második rész második fele a bajnoki versenyeken tapasztalt rendezői hibákról szól. Talán ez sem lesz haszontalan az olvasók számára.

I. rész

A tájékozdási túraversenyek feladatai

1.Bevezetés: Általában a tájékozdási túraversenyekről

A természetjáró tájékozdási túraversenyeken a résztvevő csapatok alapvető feladata az, hogy a térkép segítségével sorban felkeressék a versenypálya előre meghatározott érintési pontjait és eljussanak a célig. Körülbelül ez az, amiben megegyezik a tájékozdási túraverseny és a nagyközönség által lényegesen ismertebb másik sportág: a tájékozdási futás. A kétféle verseny között azonban nagyon sok az eltérés. Néhány példa ezekre:

A tájfutók számára megadják a megkeresendő érintési pontokon elhelyezett bóják kódjeleit, míg a tájékozdási versenyzők az érintési pontok kódjait előre nem ismerik és adott esetben akár több bója közül kell kiválasztaniuk azt, amelyik a térképen túsúrással megjelölt helyen található.

A tájfutók nem tévedhetnek -bójatévesztés vagy bójakihagyás a versenyből való kizárással jár együtt!-, míg a tájékozdási versenyzők a tévedésért (hibás igazolásért) csupán hibapontot kapnak.

A tájfutóknál a cél az, hogy a lehető legrövidebb idő alatt hibátlanul teljesítsék a pályát, a tájékozdási versenyzők számára viszont kötött a menetidő az egyes érintési pontok között, sem késni, sem sietni nem szabad, mert mindkét fajta eltérésért hibapont jár.

A tájfutók közül az a csapat (versenyző) nyer, amelyik a versenyt a legrövidebb idő alatt teljesíti, míg a tájékozdási versenyzők közül a legkevesebb hibapontot begyűjtött csapat (versenyző) győz.

A fentiekén kívül van még egy nagyon lényeges eltérés: a tájfutóknál minden megkeresendő bója helye jelölve van a térképen, míg a tájékozdási versenyeken sok bója helyének jelölése hiányzik. A be nem jelölt érintési pontok pontos helyét a menetutasításban megfogalmazott, különböző feladatok végrehajtásával lehet meghatározni.

A fentiek alapján megállapítható: mindkét sportágban alapvető elvárás a jó tájékozdás, emellett a tájfutóknál a jó tájékozdás mellett a jó erőnlét a döntő tényező, míg a tájékozdási versenyzők esetében általában a feladatmegoldási készség dönti el a végső sorrendet. **A túraversenyeken ez is a megjelölt cél: elsősorban a jobb tájékozdási készség, a jobb feladatmegoldás döntson, ne a jobb erőnlét.**

A verseny során a térképen megjelölt egyik pontból el kell jutni a térképen megjelölt, vagy feladattal meghatározott -során következő- másik pontba, végül a célba. Ez a feladat első pillanatban egyszerűnek tűnhet: a versenyző a térkép alapján tájolójával meghatározza, hogy milyen irányban kell elindulni, majd -ugyancsak a tájoló segítségével- megméri, hogy a megkeresendő pont milyen távolságban van. Ezt követően már csak menni kell a már ismert irányba és távolságra, és már meg is találtuk a bóját.

Igen ám, de a térképet tanulmányozva rögtön világos lehet még a kezdő versenyzők számára is, hogy ez általában nem megy könnyen: a megkeresendő pont irányában útba eshet egy szakadék vagy egy meredek csúcs, esetleg vízfolyás vagy áthatolhatatlan sűrű bozót akadályozhatja az irányba menést.

Mi tehát a teendő?

Meg kell terveznünk magunk számára egy olyan útvonalat, amely könnyebben, gyorsabban követhető, mintha toronyiránt akarnánk megközelíteni a célpontot. Ehhez azonban jól kell ismerni a térképjeleket, mert csak azok ismeretében tudjuk gyorsan és jól eldönteni, hogy merre célszerű elindulnunk.

Amennyiben nincs jelölve a következő megkeresendő érintési pont a térképen, akkor a szöveges menetutasításban az adott érintési pontra meghatározott feladatot kell megoldani (végrehajtani), hogy elérkezhessünk a keresett bójához. Egyes feladatok megoldásához a térképismeret és egyfajta földrajzi ismeretek mellett bizonyos (az utóbbi időben egyre magasabb szintű!) matematikai tudásra, logikára is szükség van.

A fentiek alapján már több dolgot leszögezhetünk: a versenyző számára alapvető fontosságú

- a térképjelek ismerete,
- tájékozódással kapcsolatos földrajzi, és bizonyos matematikai ismeretek birtoklása,
- ezeken túl jó iránymérési-iránykövetési készség, valamint
- a haladás közben megtett távolságok pontos megbecslésének készsége.

Azoknak a versenyzőknek van esélyük a jó szereplésre, akik a fentebb felsoroltak mindegyikében átlag feletti tájékozottsággal, tudással, készséggel, rendelkeznek. Csak így van ugyanis lehetőségük mielőbb -a többiekénél rövidebb idő alatt! – megtalálni a keresett érintési pont helyszínét, és kiválasztani a „jó” bóját.

A jó szerepléshez azonban természetesen jó erőnlét is szükséges. Enélkül ugyanis a versenyt időhiba nélkül teljesíteni általában reménytelen eset.

A térképjelek ismerete -mint feladat- általában csak alapszintű (C kategóriás) versenyeken fordul elő, iránymenet (és/vagy irányszögmérés) és távolságmérés viszont -mint alapfeladat- a felsőfokú versenyeken is gyakori.

A következőkben a közép és felsőfokú versenyeken általában előforduló feladatokat vesszük sorra az érvényes versenyszabályzat szerinti sorrendben. Lehetne más sorrendet is alkalmazni (pl. a feladatok előfordulásának gyakorisága szerint), de adott esetben észszerűbbnek tűnik a szabályzatot alapul venni.

Megemlítendő még -utal erre a szabályzat is-, hogy vannak egyszerű és összetett (több pontos) feladatok.

Az előbbieken egy bóját kell megkeresni, és az adott helyszínen esetlegesen található több bója közül kell kiválasztani a jó helyen lévő.

Az összetett feladatoknál a megkeresendő bóják száma több lehet és számuk a versenyzők számára nem ismert, emiatt verseny közben sokszor nem tudják a versenyzők azt sem, hogy az adott, többpontos feladatban egy bójatévesztés hány hibapontot ér. Általában az egyes feladatoknál begyűjthető hibapontokat a rendezők a menetutasításban közlik, de ez nem minden esetben történik meg, a versenyzők néha csak a célban kapnak róla információt.

A szabályzatból idézett részek *dőlt* betűvel szerepelnek.

A szabályzat készítői arra törekedtek, hogy a szabályzat szövege rövid, tömör -és főként- egyértelmű legyen. A rövidsége és a tömörsége való törekvés azonban sajnálatosan

módon az egyértelműség ellen hat, amit az igazol, hogy a versenyek után gyakori a vita a versenyzők és a rendezők között. Sokszor előfordult -különösen a bajnokság első tíz évében-, hogy az interneten (a fórumon) hetekig győzködték egymást az érintettek. Mindenki azt próbálta elfogadtatni a többiekkel, hogy a szabályzat vonatkozó pontja értelmében az ő álláspontja volt a helyes. Az, hogy mindenkinek teljes mértékben igaza legyen, természetesen nem lehetséges.

A vitázók között mindig akadnak, akik rosszul értelmezik a szabályzat előírásait, de sok esetben az is előfordul, hogy a szabályzat vonatkozó előírása valóban nem egyértelmű, félreérthető. Sajnos, a tökéletes szabályzatot még nem sikerült megalkotni, de a jövőben is törekedni kell rá. Gyanítjuk, hogy valószínűleg sosem lesz hibátlan a szabályzat, mert az idők során változnak a körülmények és változik a versenyzői-rendezői felfogás is.

A továbbiakban arra törekszünk, hogy a feladatokra vonatkozó szabályzati előírásokat a szabályzat szellemének megfelelően, de részletesebben fejtsük ki és kitérjünk a feladatok alkalmazásának azon hibás lehetőségeire, módjaira, melyek a versenyt követően vitát eredményezhetnek. Mindezt abban a reményben tesszük, hogy ezzel talán hozzájárulunk ahhoz, hogy a rendezők és a versenyzők ugyanúgy értsék a szabályzat előírásait, mint a szabályalkotók. Jó lenne ugyanis, ha egyszer eljutnánk oda, hogy minden rendező és minden versenyző egyet értene egy-egy verseny végén, a verseny értékelésében....

Hogy egyszer tényleg eljuthassunk ide, ehhez az is kellene, hogy a versenyzők is, de főként a rendezők megértsék és magukévá tegyék a következő gondolatokat:

- a versenyfeladatok alkalmazásának célja alapvetően az, hogy segítsen sorrendet felállítani a versenyzők között: ki tud jobban irányt mérni, irányt tartani, távolságot mérni, ki tudja megtalálni a kijelölt, keresett tereptárgyat adott esetben még olyan körülmények között is, amikor a terep és a térkép nem pontosan felel meg egymásnak, stb.,
- a tájékoztató verseny nem szellemi vetélkedő: nem a logikai, illetve a matematikai tudás, hanem a tájékoztató ismeretek tesztelése a célja és
- nem lehet cél, hogy a versenyeken azok a versenyzők részesüljenek előnyben, akik éppen úgy gondolkodnak, mint a rendezők: akik adott esetben éppen úgy értelmezik (rosszul!) a szabályzat előírásait, mint esetleg egyes rendezők.

Mielőtt elkezdenénk az egyes feladatok részletezését, szólni kell még a menetutasításról, illetve a feladatok sorszámával való ellátásáról.

A versenyzők a menetutasítás alapján versenyeznek. Ez azt jelenti, hogy a menetutasításban meghatározott sorrend szerint kell teljesíteni a kitűzött feladatokat. A szabályzat meghatározza a menetutasítás minimális tartalmát és egy sor azzal kapcsolatos előírást. Nem szerepel azonban benne az, hogy minden megoldandó feladatot külön sorszámmal kell ellátni. Ez egyébként annyira magától értetődőnek tűnik, hogy talán azért is nem került bele a szabályzatba.

A térképen körökkel vannak jelölve az egyes érintési pontok és ugyancsak körökkel vagy esetenként egyenes vonalakkal határolt mértani idomokkal vannak jelölve azok a területek, melyeken belül kell végrehajtani a feladatokat (pl. bizonyos tereptárgyak megkeresésére vonatkozó feladatok). Előfordulnak azonban olyan feladatok is, melyek egy megrajzolt útvonalhoz kötődnek (pl. kötelező útvonal, szintvonalkövetés, távolságmérés kötelező útvonalon, stb.) és vannak olyan feladatok is, melyek végrehajtásához magának a versenyzőnek kell meghatározni az útvonalat (pl. iránymenet). Végül: van olyan feladat is, melyet a helyszínen, helyben állva meg lehet oldani. Ilyen pl. az iránymérés. Lényeg

azonban, hogy minden feladatnak külön sorszámának kell lennie, mert ennek hiánya zavart okozhat a feladat teljesítésében.

Több versenyen is előfordult már, hogy bizonyos feladatoknak nem adtak külön sorszámot. A menetutasításban meghatároztak bizonyos feladatokat, pl. így:

"7. Irányfésű: A 7. ponton való jelölés után indulj el 50 fokos irányban és az utadba eső lapbója kódját írd a karton következő üres helyére. "

A feladat végrehajtása után a soron következő pontba kellett tovább menni, ami a térkép szerint a 8. pont volt. Ha tehát valaki a térképet figyelve megkereste a 7. pontot, akkor könnyen előfordulhatott, hogy azonnal tovább ment a 8. pontra, nem teljesítve a 7. pontra vonatkozóan meghatározott feladatot, mert nem eléggé figyelmesen olvasta el a menetutasítást. Ha azonban a menetutasításban az iránymenet külön számmal -esetünkben 8-al- lett volna jelölve (ami viszont nem szerepel a térképen), akkor a versenyző számára egyértelmű lett volna, hogy a 7. ponton feladat van, mert a térképen a következő pont már a 9. pont, tehát a 8. érintési pont elérése csak feladat teljesítésével lehetséges.

2. Egyszerű (egy érintési pontos) feladatok

Egyszerű feladatoknak azok a feladatok tekinthetők, illetve tekintendők, melyeknek egy megoldása van, vagyis amelyek esetében a csapatnak (versenyzőnek) csupán egy bójánál kell igazolnia, vagy amelynél csak egy választ kell adni.

2.1. Szerkesztés

A szerkesztés "Térképen végzendő feladat. A térképen meglévő kettő vagy több, pontosan azonosítható tereptárgyból kell a keresendő pontot megszerkeszteni. Megadható távolsági adatokkal (vigyázni kell a metszéspontok azonosítására), vagy irányszögekkel (az egyenesek 70-110 fokos metszést adjanak), illetve ezek kombinációjaként. A helyes bója és a tévesztő bója között legalább az egyik szerkesztési segédpontból mérve, legalább 1 foknyi eltérés legyen! Távolsági adatokkal történő szerkesztés metszéspontjait, amennyiben a versenyterep térképnyomatára esnek, be kell azonosítani, pl.: északi metszéspont.

A szögérték csak egész fok lehet.

A szerkesztési pont tereptárgyra essen. A szerkesztéshez segédeszközökről a csapat (versenyző) köteles gondoskodni."

A szerkesztés hagyományos feladat, szinte minden versenyen előfordul. Lényege az, hogy egy adott ellenőrzési pontot nem jelölnek be a térképre, hanem más érintési pontokhoz (esetleg térképen az érintési pontoktól eltérő módon megjelölt segédpontokhoz) viszonyítva -írásban- határoznak meg. A viszonyítási mód alapvetően többféle lehet: az ismeretlen pontot a térképen megadott érintési pontokhoz, vagy esetenként térképen jelzett segédpontokhoz való távolságukkal, vagy irányszögekkel, vagy ezek kombinációjával adják meg.

A feladatok megoldása elvileg általában egyszerű, csak gondosan kell elolvasni a szöveget. Nem mindegy ugyanis, hogy például hogy a keresett ponttól van x fokra a megadott segédpont, vagy a keresett pont van x fokra a segédponttól. A figyelmetlen versenyző könnyen félreértheti a feladatot és akkor mindenképpen időt veszít. Ha időben veszi észre

a tévedést, csak egy-két percébe kerül a korrigálás. Ha viszont a tévedés csak a terepen derül ki, akkor már nagyobb a baj.

A szabályzat szerint a szerkesztést „*pontosan azonosítható tereptárgyból*” kell elvégezni. Ez azt jelenti, hogy a rendezőknek a térképen segédpontként olyan tereptárgyat kell kijelölni, amelynek térképi jele egyértelműen meghatároz egy pontot. Ilyen tereptárgy például határkaró, de ennek fogható fel egy olyan útkereszteződés is, melynek a térképi megfelelőjén vonalak metszik egymást. A fentiekben felül általában vonalak metszéspontja, épületek, kerítések sarka, pontszerű pöttyel jelölt szikla, stb. lehet szerkesztési segédpont. Természetesen pontosan azonosítható tereptárgynak tekintendő a versenypálya bármelyik érintési pontja, mely a térképen tűszúrással van jelölve.

A szerkesztésnek olyannak kell lennie, hogy a viszonyításként megadott pontokból (esetleg a segédpontokból) induló egyenesek 70-110 fokos metszést adjanak. Ez azért fontos előírás, mert ha a két egyenes hajlásszöge jelentősen eltér a derékszögtől (90 foktól), relatíve annál nagyobb lehet az egyébként ugyanakkora szögértékű tévedés következménye. Ha a két egyenes derékszögben metszi egymást, a metszéspont teljesen egyértelmű. Minél inkább eltér a derékszögtől a két egyenes által bezárt szög, annál nehezebb meghatározni a metszéspont pontos helyét. Egy vonal vastagságnyi tévedés az egyik egyenes meghúzásakor derékszögű metsződés esetén a vonalvastagságnak megfelelő hibát okoz, tehát csak néhány méternyi az eltérés a valósághoz képest. Ettől még könnyen elképzelhető, hogy a versenyző a jó bójánál jelöl. Ha azonban túl hegyes szögben metszik egymást a vonalak, akkor egy vonal vastagságnyi eltérés már sokkal nagyobb hiba elkövetését teszi valószínűvé.

A szabályzatban nyilván nem lett volna értelme előírni azt, hogy a szerkesztési segédvonalaknak derékszögben kell metszeniük egymást, mert ennek a feltételnek a teljesítése gyakorlatilag lehetetlen lenne.

A szabályzat másik szigorú előírása: „*A szögérték csak egész fok lehet.*”

Ez a két szigorú előírás rettentően megnehezítheti a rendezők dolgát. Egyes térképeken ugyanis olyan kevés a pontszerű tereptárgy, amit szerkesztési segédpontként lehet felhasználni, hogy szinte teljesen reménytelen egy elképzelt szerkesztett ponthoz olyan segédpontokat találni, ahonnan a tervezett szerkesztett pont pontosan egész fokra van és ráadásul a két egyenes közel derékszögben metszené egymást. Ezért volt szükség egy kompromisszumra: a metszési szög számára ezért határoz meg egy nem túl széles intervallumot a szabályzat.

A túraverseny-bajnokságot szervező Verseny Bizottság (VB) korábban hosszas vitákat folytatott arról, hogy megengedje-e a félfokos szögek megadását is, de végül is úgy döntött, hogy nem. Kár érte.... Alaposan végig gondolva belátható: ez a könnyítés segített volna a versenyzőknek is a helyes érintési pont megtalálásában és a rendezőknek is (nekik még jobban!) a feladat pontos meghatározásában.

A szabályzat tartalmaz még két fontos előírást. Az egyik: „*A helyes bója és a tévesztő bója között legalább az egyik szerkesztési segédpontból mérve, legalább 1 foknyi eltérés legyen!*”

Ezt az előírást **a rendezők** általában előszeretettel hanyagolják el. Mit is jelent ez az előírás? Egy fok eltérés 100 méter távolságban 1,75 m eltérést jelent. Ha tehát a valóságban a helyes és a tévesztőbóják között a segédpont felől nézve 10 méter a különbség, akkor a segédpontnak kb. 600 méterre, vagy annál közelebb kell lennie a

szerkesztett ponttól, így teljesül ugyanis az előírt feltétel: $6 \times 1,75$ ugyanis 10,5 méter. Ha az adott esetben ennél távolabb volt a segédpont, akkor rossz a feladat, mert pl. 800 méter esetén a bójáknak már 13,5 méterre kellene lenni egymástól. Ha utóbb kiderül, hogy hibás volt a feladat (a fenti példa szerint nem 600, hanem 800 méterre van a szerkesztendő pont a segédponttól), a rendezőknek mindkét bójánál tett jelölést el kell fogadniuk, mert a tévesztőbója is belül van az 1 fokos hibahatáron.

A valóságban a két bója közötti távolság csak akkor lehet tíz méter, ha a két bója közötti egyenes pontosan merőleges a megadott irányszögben meghúzott egyenesre. Ha nem merőleges, akkor a távolságnak kiszámítható módon még nagyobbnak kell lennie.

Van még egy le nem írt, de az idősebb versenyzők fejében élő „szabály”, ami szerint a szerkesztett pont a segédponttól csak olyan távolságban lehet, hogy a szerkesztéshez elég legyen a tájoló, ne kelljen okvetlenül vonalzót használni. (Vagyis a távolság ne legyen több, mint 60-70 mm a térképen!) Az idősebb generáció még ugyanis úgy kezdte a versenyzést, hogy ez volt a gyakorlat.... Sajnos, a rendezők általában figyelmen kívül hagyják ezt a hagyományt, ami azt jelentené a gyakorlatban, hogy a tízezres térképeken a szerkesztendő pontok a szerkesztési segédpontoktól nem lehetnének távolabb 600-700 méternél. A valóságban néha hosszú vonalzót kell a szerkesztéshez és ha az nincs a versenyzőnek, akkor kénytelen meghosszabbítani a megadott irányban meghúzott vonalat, ami nagymértékben növeli (növelheti) a szerkesztés pontatlanságát (a hosszabbítás nem pontos, hanem a hosszabbított vonalszakasz szöveget zár be az induló szakasszal).

Egy másik fontos előírás: *"Távolsági adatokkal történő szerkesztés metszéspontjait, amennyiben a versenytéren térképnyomatára esnek, be kell azonosítani, pl.: északi metszéspont."* Ez eléggé nyilvánvaló szabály: ha ugyanis két távolsággal határozzuk meg a szerkesztett pontot, akkor a két távolsággal, mint sugárral meghúzott kör két pontban metszi egymást (hacsak nem éppen érinti egymást a két kör, de ez nem lenne szerencsés megoldás a rendezők részéről....). Ez a két pont a körök nagyságától függően akár több száz méterre is lehet egymástól. Mindkettő nem lehet egyszerre jó megoldás, ezért a rendezők feladata, hogy egyértelművé tegyék a feladatot. Természetesen, ha csak az egyik metszéspont esik a térképre -erre utal a szabályzat is-, akkor egyértelmű a feladat.

A szerkesztési feladat elvi egyszerűsége ellenére különböző okoknál fogva sokszor okoz nehézségeket. A szerkesztéshez például általában ritkán adták a megfelelő körülmények. Néha gyalulatlan, göcsörtös asztalon, esetleg esőben kell meghatározni a pont helyét. Sokszor egyáltalán semmi feltétel sincs biztosítva: előfordul, hogy kinn a terepen - mondjuk, a csapattárs hátán- kell elvégezni a szerkesztést.

Manapság -a számítógépek korában- a rendezőknek módjuk van „hajszálpontosan” meghatározni a szöveget, a távolságokat. A versenyzőknek maradt a régi módszer: a szögmérő vagy a tájoló és a vonalzót. Érdekes -és sajnos-, mégis sokszor volt már rá példa, hogy az adatok pontatlan megadása akadályozta a versenyzők számára a feladat gyors és jó megoldását.

A rendezői pontatlan adatmegadás jogosan adhat okot vitára, ezért célszerű a szerkesztési feladatot több rendezővel ellenőriztetni. Az ellenőrzés során kiderülő pontatlan adatmegadás (pl. nem egész fokú szögérték) esetén más vonatkozási pontot kell keresni.

Nézzünk néhány példát a gyakoribb feladattípusokból!

a) *A keresett pont 55 fokra van a térképen A-val jelölt-, és 300 fokra van B-vel jelölt ponttól.*

Ha van szögmérőnk, akkor a szögmérőt úgy helyezzük rá a térképre, hogy a középpontja az A pontra-, a 0 fok pedig pontosan északi irányba essen. Megjelöljük az 55 fokos irányt és húzunk egy vékony vonalat az A ponton és az 55 foknál tett jelen keresztül. Ezt követően - ha 360 fokos szögmérőnk van- ugyanígy járunk el a B ponttal kapcsolatban is: úgy tesszük a szögmérő középpontját a B ponthoz, hogy a 0 fok az északi irányba essen és megjelöljük a 300 foknak megfelelő irányt a térképen. Ott lesz a keresett pont, ahol a B ponton és a 300 foknál tett jelen át meghúzott egyenes metszi az A ponton 55 fokos irányban átmenő egyenest.

Ha 180 fokos szögmérőnk van, akkor a második esetben úgy kell a szögmérőt a B ponthoz tenni, hogy a 0 fok pontosan a déli irányba mutasson. Ezután a megadott szögértékből 180 fokot le kell vonni és az így kapott szögértéknél -ez esetünkben: $300-180 = 120$ fok- kell megjelölni a térképet és ezen át kell meghúzni a második egyenest.

A szerkesztéshez szögmérő helyett használható a tájoló is. Igaz, szögmérővel pontosabban lehet szerkeszteni, de tájolóval egyszerűbb és kellő gyakorlattal és figyelemmel elegendő pontosságú lehet a megoldás.

A szerkesztés menete tájolóval:

A tájolón beállítjuk az 55 fokot (Nem szabad elfelejteni arról, hogy a tájolókon általában egy osztás két foknak felel meg!), majd a tájoló úgy helyezzük a térképre, hogy a tájoló forgatható részének az északi irányt jelképező párhuzamos vonalai egy irányba essenek a térkép északi irányt jelölő kék vonalaival -a nyilak egy irányba mutassanak!- és hogy a tájoló oldala úgy essen az A pont mellé, hogy a tájoló széle mentén húzott egyenes átmenjen az A ponton.

Ezt követően a tájolón beállítjuk a 300 fokot és ugyanúgy járunk el, mint az előbb: a tájolót úgy tesszük a térképre, hogy a forgó rész északi iránya egyezzen a térkép északi irányával és hogy a tájoló széle mentén meghúzható legyen a B ponton át az egyenes. Ha a két vonal nem érné el egymást, akkor a tájolót úgy kell a már meghúzott vonal mentén elcsúsztatni, hogy a vonalat törés nélkül meg tudjuk hosszabbítani annyira, hogy metsse a másik vonalat. (Persze, jobb egy hosszú vonalzóat használni, ha van....)

b) *A keresett pont 210 fokra van a térképen A-val jelölt segédponttól és a keresett ponttól 75 fokra van a B-vel jelölt segédpont.*

Az első egyenest úgy rajzoljuk meg, mint az első példánkban a másodikat. A második egyenesnél már másként kell eljárni. Most a szögmérőt úgy tesszük a térképen jelölt B pontra, hogy a 0 fok pontosan dél felé nézzen és így jelöljük be a térképre a 75 fokot (amit valójában a $180 + 75 = 255$ fokos iránynak felel meg). Az ezen a jelen és a B ponton át meghúzott egyenes ugyanaz az egyenes, mint amit az általunk keresett, de még nem ismert pontból 75 fokos irányban tudnánk meghúzni.

(Ha a példában 180 foknál nagyobb szöget adnak meg – pl. 75 fok helyett pl. 240 fokot-, akkor a megadott szögértékhez nem hozzáadni kell 180 fokot, hanem ki kell belőle vonni

és az így kapott szögértékkel - esetünkben $240 - 180 = 60$ - fokkal kell a B pontból egyenest húzni.)

A keresett pontot a két egyenes metszéspontja adja.

(Tájéolóval a már ismertetett módon oldható meg a feladat)

c) *A keresett pont a térképen A-val jelölt ponttól 65 fokra van és a keresett ponttól a térképen B-vel jelölt pont 450 méterre található.*

Megoldás: húzunk egy egyenest a már megtanult módon az A pontból, majd a távolságot a térkép méretaránya szerint mm-re átszámoljuk és az így kapott adatot körsugárnak tekintve rajzolunk egy kört a B pontból (mint középpontból). $M = 1: 15\ 000$ léptékű térkép esetében $450/15=30$ mm sugarú, $M = 1: 10\ 000$ léptékű térkép esetében pedig $450/10=45$ mm sugarú kört kell rajzolni. A kör várhatóan két pontban metszi -ha csak nem éppen érinti- az egyenest, tehát a feladatnak tulajdonképpen két megoldása van, amennyiben mindkét metszéspont rajta van a térképen. Hogy a feladat egyértelmű legyen, szükség van még egy további adatra vagy információra. Ha ez nem áll rendelkezésre, akkor kérni kell a rendezőktől (Nekik "hivatalból" adni kellett volna a feladat szövegében ezt az információt!). Ha erre nincs módunk – már kinn vagyunk a terepen és már a szerkesztett pont következik –, vagy a jelenlevő rendező nem tud segíteni, akkor lehet szidni a rendezőt, de sajnos, ez sem segít.... Ilyenkor célszerű a szerkesztett pont előtti és az után következő pont közé eső, a menetiránynak inkább megfelelő ponthoz menni, talán szerencsénk van és erre gondolt a rendező is. Ha mégsem, akkor megengedett egy viharosabb érzelemkitörés is, pl: ejnye, no!– és máris indulni kell a másikhöz, ha nem akarunk sokat késni....

A célban azonban azonnal jelezni kell a rendezőknek a hibás feladatmegadást és **ez esetben a rendezőknek a szabályzat értelmében óvás nélkül is** meg kell hozniuk a megfelelő intézkedést a probléma rendezése céljából.

Fontos: a szerkesztéshez célszerű hegyes ceruzát használni és mindig arra kell törekedni, hogy a meghúzendó egyenesek tényleg a kijelölt pontokon menjenek át (Ne csak körülbelül....) Általában: törekedni kell a pontosságra! Csak annak van esélye a pontos szerkesztésre, aki úgy tudja a szögmérőt vagy a tájólót a térképre helyezni, hogy a 0 fok, illetve a tájoló északi iránya hajszálpontosan feleljen meg a térképen jelölt északi iránynak. Egy vonal vastagságnyi eltérés az egyenes meghúzásakor, és/vagy egy fél foknyi tévedés a szög bejelölésekor elég ahhoz, hogy a terepen gondot jelentsen a helyes bója kiválasztása. Néha előfordul, hogy a rendezők több adatot adnak meg, mint amennyi a pont meghatározásához alapvetően szükséges. Pl. megadják a szerkesztendő pontot meghatározó két szögértéket és még -ellenőrzési lehetőségként- megadnak egy távolságot is. Sajnos, néha „ez teszi be a kaput....” A jó szándékkal, segítségként közölt távolságot néha csak megnehezíti a versenyzők dolgát. Előfordul ugyanis, hogy az irányszögekkel meghatározott ellenőrzési pont nem olyan távolságban van a vonatkoztatási ponttól, mint amennyit a feladat ellenőrzés célját szolgáló adata jelöl, és ha már a dolgok nem vágnak hajszálpontosan egybe, akkor áll elő a probléma: hol is van az igazi pont azon a hibaháromszögnek nevezett területen belül, ami a szerkesztés eredményeképpen adódott a térképen? Ha több bója is található az adott területen belül, akkor a szerencsén múlik, hogy azt találjuk helyesnek, amit a rendezők.

Sok versenyen előfordult már, hogy a szerkesztett ponton a több bója közül azért volt nehéz a választás, mert az egyik jó volt távolságra, egy másik pedig jó volt a megadott szögek szerint; de tulajdonképpen egyik sem volt jó helyen. Ilyenkor mit tehet a versenyző? Ellenőrzi a szerkesztést. Ha kiderül, hogy pontatlanul szerkesztett, akkor ez a jobbik eset. Ilyenkor bóját nem téveszt, csak időt veszít. Ha viszont az ellenőrzés után is fennáll a bizonytalanság, akkor az idővesztésén túl még az tévesztő bója-fogás veszélye is fenyeget. Ki tudhatja ugyanis pontosan, hogy a rendezők melyiket gondolják helyesnek?

Ha egy versenyen csak egy ilyen hiba is előfordul, már a szerencse lép előtérbe. Mindenféle esetleges ellenkező véleménnyel szemben ugyanis a rendezői hibát nem lehet jóvá tenni azzal, hogy a rendező kiveszi az értékelésből a hibásnak bizonyult pontot. Ha hiba történt, azt már nem lehet meg nem törtéنتté tenni; mindenképpen rosszul jár(nak) valaki(k). Ha kihagyják az értékelésből a bóját, akkor -viszonylag- rosszul járnak azok, akik a jót jelölték be (elvesztenek egy kis előnyt a rosszul szerkesztőkkel szemben); ha nem hagyják ki, akkor azok jártak rosszul, akiket megzavart a hiba és nem úgy tévedtek, mint ahogy a rendezők azt helyesnek gondolták.

A két megoldású feladatok (pl. két távolságadattal meghatározott szerkesztett pont esete) egyértelművé tételéhez a menetutasítás általában még egy segédinformációt is tartalmaz. Ez lehet még egy távolságadat, vagy egyéb más: pl. az, hogy a metszéspontok közül az északabbra eső a helyes, vagy annak a tereptárgynak a megnevezése, amelynél a bója megtalálható.

Előfordulhat, hogy a rendezők nem adnak meg segédinformációt, ilyen esetben nehéz lehet a döntés. Ha például az 5. pontot kell megszerkeszteni és az egyik metszéspont a 4. és a 6. pont közé esik, a másik metszéspont viszont ezektől kiugróan távol, akkor valószínűsíthető, hogy a rendezők az útba eső metszéspontra gondoltak a feladat meghatározásakor, de ezt nem szabad biztosra venni. Ilyenkor célszerű megnézni az adott szakaszokra megadott menetidőket, ebből lehet következtetni arra, hogy melyik helyszínre gondoltak a rendezők. Ha a menetidőket sem adták meg (előfordulhat ilyesmi!), akkor az észszerűbb helyszínt kell választani.

Övön aluli ütessel érne fel egy nem ilyen szellemű rendezői felfogás, éppen ezért az a legjobb, ha a feladat egyértelmű módon -adott esetben segédinformációval- van meghatározva.

2.2. Menetidő-számítás

A menetidő-számítás "Térkép alapján végzendő feladat. Lényege, hogy két megadott térképi pont közötti menetidőt kell meghatározni a Szabályzat menetidő kiszámítására vonatkozó előírásai szerint.

Ha nincs feladat a két adott pont között, akkor a menetidőt a két pontot a térképen összekötő egyenes mentén kell meghatározni. A menetidő-számítási feladat meghatározásánál a rendezőknek ügyelniük kell arra, hogy a számítandó pontokat összekötő egyenes elzárt területen nem haladhat át.

Ha menetutasításban rögzített feladat egy térképen meghatározott (bejelölt) kötelező útvonal teljesítéséhez szükséges menetidő meghatározása, akkor a menetidőt értelemszerűen a térképen megrajzolt kötelező útvonal mentén kell kiszámolni.

Ha a rendezők a menetidő kiszámítás helyességét is pontozni akarják, akkor a feladat megoldását a rajtban kell elvégeztetni, és elindulási feltételként kell kezelni. Ezt a tényt a menetutasításban közölni kell a csapatokkal (versenyzőkkel).

Ellenkező esetben (ha a feladat megoldása -x-el jelölt menetidő kiszámítása csak a pontos haladás érdekében szükséges és nem kell felírni a menetkartonra) a csapat (versenyző) akár el is tekinthet a menetidő kiszámításától."

Mielőtt egy példán keresztül bemutatnánk a számítás tényleges menetét, térjünk vissza a menetidő-számítási feladatra vonatkozó előírásokra.

Kezdetben a menetidő-számításnak nem volt külön feladat jellege. Abban az esetben nem adták meg a menetidőt a menetutasításban két vagy több pont között, ha a soron következő pont nem volt bejelölve a térképen, mert valamilyen -általában szerkesztési- feladat megoldásával kellett meghatározni az érintési pont tényleges helyét. Ilyen esetekben a feladat az volt, hogy a menetidőt a szerkesztendő pontig, illetve onnan a következőig kellett kiszámítani. A menetidőt akkoriban azért nem adták meg az ilyen esetekben, hogy az a versenyzők számára ne jelentsen segítséget a feladat megoldásához. A megadott menetidő alapján ugyanis könnyen ellenőrizhető volt, hogy a megszerkesztett érintési pont kb. jó helyen van-e. A rendezők kezdetben nem is ellenőrizték, hogy a versenyzők kiszámították-e a meg nem adott menetidőket.

Később aztán felismerték a rendezők, hogy ez tulajdonképpen egy olyan plusz feladat, amit pontozni is lehet, vagyis árnyaltabbá teszi a versenyt az újabb hibapontok beszerzésének lehetőségével.

Az alkalmazás során három következmény is nyilvánvalóvá vált.

A kiszámítandó idők általában rövidek voltak, mert két érintési pont között a menetidő ritkán szokott 8-10 percnél több lenni. Emiatt -megengedve a plusz-mínusz egy perces tévedést- gyakorlatilag ritkán tévedtek a csapatok.

Másrészt rájöttek a csapatok arra, hogy a kiszámított menetidőt akkor is ráérnek beírni a kartonra, ha már odaérkeztek a ponthoz. Ez azért volt fontos a versenyzők számára, mert így el lehetett kerülni azt a fajta tévedést, ami a szintemelkedés előzetes téves meghatározásából adódhatott. A ponthoz érkezve -utólag- a szintemelkedést már könnyebb volt ugyanis meghatározni, mert a versenyző akkor már tudta, hogy hol ment lefelé, hol ment felfelé.

Harmadrészt gyakran előfordult, hogy a csapatok elfelejtették beírni a menetkartonra a kiszámított menetidőt, vagy esetleg nem a menetutasításban meghatározott helyre írták be. Mindkét esetben általában vita alakult ki a rendezők és a versenyzők között, és nehéz volt az igazságos megoldást megtalálni -ha egyáltalán volt erre lehetőség.

A fentiek miatt lett bevezetve az a gyakorlat, hogy a menetidő számítását -amennyiben külön feladatként akarjuk kezelni- a rajtban kell elvégezni és a menetkartonra való beírást indulási feltételként kell kezelni. Ezzel a megoldással el lehetett kerülni a rosszízű viták nagy részét. Másrészt a feladat lehetőségei így kitágultak: nem csak két soron következő pont közötti menetidő kiszámítása lehet a feladat, hanem kitűzhető volt a térkép bármely két pontja közötti menetidő kiszámítása is. Ebben az esetben a feladatnak már tulajdonképpen nincs is köze a valós pályához, a menetidő kiszámítása így teljesen önálló feladattá lett. A két kiválasztott pont akár a pálya két egymástól legtávolabbi pontja is lehet, így növelhető volt a feladat nehézsége. Ilyen esetekben a számítandó menetidő akár az óras nagyságrendet is elérheti, így a tévedés nagysága is lényegesen nagyobb lehet, vagyis jelentős különbség adódhat a csapatok (versenyzők) között.

A szabályzat idézett szövegéből most már talán csak egy dolog magyarázata maradt hátra (ha ugyan magyarázatra szorul ez....).

A kijelölt két pont között azért nem lehet elzárt terület, mert ez a körülmény bezavarhat a feladat helyes megoldásába: ebben az esetben ugyanis értelmetlen a szabályzat előírásának megfelelően (a két pontot összekötő egyenes vonal alapján) számítani a menetidőt, mert a valóságban úgy nem lehetne haladni. Ha pedig nem lehet, akkor már nem egyértelmű a feladat: a rendezők számára az adott keretek között nehéz lenne kijelölni a menetidő kiszámításának pontos útvonalát. Enélkül pedig nem eldönthető, hogy a versenyzők által elvégzett számítás mennyire pontos, vagyis nem végezhető el a feladat korrekt értékelése.

A menetidő számítási módjára vonatkozó előírásokat a szabályzatnak egy másik fejezete (7.2.1.) határozza meg. Eszerint:

"Menetidő-számításnál a távolságra adandó, s a szintemelkedésért járó menetidőt egy tizedes pontossággal kell számítani. A két menetidőt össze kell adni és a kapott összeget felfelé kerekítve kapjuk meg az adott szakasz menetidejét. A menetidő számításához segédlet található a Szabályzat 4. sz. mellékletében."

A számításhoz két dolgot szükséges ismerni. Az egyik az, hogy a térkép két kijelölt pontját összekötő egyenes vonal hosszának megfelelő valóságos távolság megtételéhez szükséges menetidőt milyen sebességértékkel kell kiszámítani. A másik az, hogy amennyiben a kijelölt utat meg kéne tennünk, eközben mekkora szintemelkedést kellene legyűrnünk. Ezt azért kell tudnunk, hogy kiszámítható legyen az adott szintemelkedéshez a szabályzat szerint járó pót-idő.

A szabályzat 7.3.1. pontja határozza meg az egyes kategóriákhoz tartozó csapatok (versenyzők) előírt menetsebességét, illetve a 10 m szintemelkedésenként járó pót-időket.

"7.3.1. Nappali versenypályán alkalmazott menetsebességek, pót-idők

Kategória	Pótidő
Menetsebesség	
A 4 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc
A/194 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc
A/363,5 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc
A/503 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1,5 perc
A/602,5 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 2 perc
A/702,25 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 2,5 perc
B3 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc
emelt C3 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc
C4 km/óra	10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc"

Ezek után lássunk egy példát a számításra:

Legyen a feladat az, hogy számítsuk ki a menetidőt arra az esetre, ha a pályán a 3. érintési pontról közvetlenül a 9. pontra kellene menni.

A térképről lemért távolság legyen 95 m, a felfelé haladás során metszett szintvonalak száma pedig 21.

A térképről leolvasható a méretarány: $M = 1:10\,000$ (vagyis $1\text{ mm} = 10\text{ m}$), és megtalálható az is, hogy a szintvonalak köze (alapszintköz) 5 m.

A fentiek alapján a táv $95 \times 10 = 950$ méter, a szintemelkedés pedig $21 \times 5 = 105$ m.

Csapatunk tartozzon az A kategóriába, melyben a menetsebesség 4 km/óra, ami megegyezik 66,7 m/perc sebességgel ($4000/60 = 66,66\dots$). A távolság szerinti menetidő: $\text{út/sebesség} = 950/66,7 = 14,2$ perc.

Az A kategóriában 10 méter szintemelkedésenként plusz 1 perc pót-idő jár. Esetünkben a pót-idő: 10,5 perc ($105/10$).

Az összes menetidő tehát: $14,2 + 10,5 = 24,7$ perc. Kerekíteni minden esetben felfelé kell, a figyelembe veendő -menetkartonra beírandó- menetidő tehát 25 perc.

Megjegyzés: a szabályzat 4. sz. melléklete a fentieknél egy részletesebb számítási módot közöl, ami azonban egy matematikában nem gyakorlott versenyző számára első pillanatban ijesztő lehet: túl bonyolultnak tűnik.

Amennyiben a menetutasítás nem tartalmaz menetidő-számítást külön feladatként, de a menetutasítás egyes menetszakaszokra nem ad meg menetidőt – helyette X szerepel-, akkor a menetidő számítása nem kötelező. Aki azonban komolyan veszi a versenyt -nyerni akar, vagy legalábbis jól szeretne szerepelni- az számoljon, mert csak így van esélye a helyes (rendezők által kiszámított) menetidőt megtartani, csak így van esélye arra, hogy ne kapjon hibapontot se késésért, se esetleges sietésért.

Aki viszont csak a versenyzés örömeért versenyez és általában késni szokott, az haladjon úgy, ahogy tud, és élvezze a versenyt!

2.3. Távolságmérés, távolságfésű

"A feladat a terepi távolságmérés pontosságának ellenőrzése.

Távolságmérés: A versenyzőknek a versenybírók által meghatározott távolságot kell lépésekkel lemérni a kijelölt útvonal egy adott szakaszán, és méterben kell beírni a mérés eredményét a menetkarton következő üres mezejébe. A mérendő pályaszakasz kezdetét és végét úgy kell a menetutasításban meghatározni, hogy az teljesen egyértelmű, eltéveszthetetlen legyen.

Távolságfésű: A versenyzőknek a kijelölt útvonal menetutasításban teljesen egyértelműen meghatározott (Pl. kezdetet jelző tábla, térképen jelölt tereptárgy, vagy jól látható, kóddal jelölt bója felszerelési helye) pontjától kell lépésekkel mérni a menetutasításban méterben megadott távolságot, és a megfelelő távolságban talált bójánál kell igazolni a menetkarton következő üres mezejébe.

A távolság 200-500 m közé essen.

A rendezőknek a távolságot mérőszalaggal kell mérni.

A versenyzőknek tilos segédeszközt használni.

A távolságfésűnél a szabvány bója használata helyett más méretű és anyagú bója is használható, de azt a rajtban be kell mutatni és erre a menetutasításban is fel kell hívni a figyelmet."

A pontos távolságmérés a terepen térkép alapján történő tájékozódásnak az egyik legszükségesebb eleme. A távolságmérés vagy távolságfésű gyakorlatilag annak az ellenőrzése, hogy a versenyzők milyen pontosan tudják lépéseikkel „lemérni” a valóságban kijelölt útvonalszakasz hosszát.

A feladatot általában kétféle módon határozzák meg:

a) Az egyik esetben lényegében az a feladat, hogy egy adott jeltől (bójától) indulva számolni kell a lépéseket egy másik jelig (bójáig) és ez alapján meg kell becsülni az adott szakasz hosszát. Az így kapott számértéket általában be kell írni a menetkarton soron következő üres négyzetébe. Ennek elmulasztása bójakihagyásnak minősül, ami viszont jelentős hibaponttal jár

Az egyszerű távolságmérési feladatot többféle módon lehet nehezíteni. Egyik lehetőség erre az, hogy a mérendő szakaszt nem vízszintes terepen jelölik ki. Hegynek felfelé, vagy lejtőnek lefelé ugyanis valószínűsíthetően nagyobbat téved az átlagversenyző, mint vízszintes úton.

A mezőny „széthúzására” jó szolgálatot tehet az aránylag hosszúvá választott mérendő szakasz is: minél hosszabb a kijelölt szakasz, annál nagyobb lehet a tévedés is. Száz méteren csak a teljesen rutintalan versenyzők tévednek 10-20 méternél többet; három-négy száz méteren azonban már a gyakorlottabbak között is jelentős különbség adódhat.

Többször előfordult már, hogy a rendezők a kijelölt szakasz végét jelző bójánál egy táblázatot helyeztek el, amelyben konkrét távolságadatok vannak felsorolva és minden megadott távolságadathoz hozzá van rendelve egy kódjel. A táblázatból kell kiválasztani a nekünk leginkább megfelelő távolságot, illetve az ehhez tartozó kódszámot.

A táblázat lehet egyszerű; csak néhány adatot tartalmazó. Volt azonban már többször példa arra is, hogy sok adatot tartalmazott és első pillantásra áttekinthetetlen volt. Mindez valószínűleg azért készítették így a rendezők, hogy a versenyzőknek csak a versenyzőidő rovására legyen lehetőségük azt részletesen és teljes-körüen áttanulmányozni. Az ilyenféle rendezői hozzáállás nem helyesíthető.

b) A másik lehetőség az, hogy a versenyzők részére azt írják elő feladatként, hogy az adott jeltől elindulva haladjon X métert és az ennek megfelelő távolságban található bójánál igazoljon. Ebben az esetben a megadott távolság előtt és után 2-3-4 vagy 5 méterenként helyeznek el egy sor bóját és mindegyik bójához tesznek igazolóeszközt is. A versenyző annál a bójánál igazol, amelyiknél „elfogyott a távolsága”, vagy amelyiket helyesnek gondolja (Néha többet ér a megérzés, mint a mérítségkélés....)

Bárhogyan is fogalmazzák meg a feladatot, a lényeg minden esetben az, hogy a távolságot a megtett lépések alapján kell meghatározni. Segédeszköz használata magától értetődően tilos; akkor is az, ha ezt külön nem tiltják meg az általános tájékoztatóban vagy a menetutasításban! Nyilvánvalóan nem az a feladat, hogy mérőszalaggal mérjük le a távolságot. Ebből következően az a csapat, amely segédeszközt használ, nem jár el korrekt módon, ezért teljesítményét úgy kell értékelni, mintha kihagyta volna a feladatot

A fentiekből következően a pontos távolságméréshez tudnunk kell, hogy mekkorákat lépünk. Ennél semmi sem egyszerűbb, gondolhatja bárki: csak meg kell mérni egy lépés hosszát, aztán már csak osztani vagy szorozni és lépni kell. Egyes, tereptannal foglalkozó könyvek részletesen taglalják a lépésszámlálással történő távolságbecslés „titkait”. Pl. azt, hogy a lejtő meredeksége hogyan befolyásolja a lépés hosszát és tippeket adnak különféle számítási módszerekre. A valóságban, a versenyeken ezek az elméletek nem nagyon használhatók. A probléma „csak” annyi, hogy a terepen a meredekség állandóan változik –

ritka a hosszú, egyenletes emelkedő, vagy lejtő – és egyébként sem tudjuk a lejtőszög pontos értékét.

A lépéshossz nemcsak attól függ, hogy vízszintes-e a terep, vagy emelkedik, netán lejt. Függ attól is, hogy lassan megyünk vagy sietünk; hogy száraz-e a talaj, vagy nedves, esetleg havas. Sőt, a lépéshossz még a pillanatnyi idegállapotunktól, kondícionktól is függ! Ezért aztán, ha valaki biztos akar lenni a dolgában, gyakorolni kell ismert távokon, vízszintes terepen, emelkedőn és lejtőn a lépésszámlálással történő távolságmérést. Mindenkinek saját magának kell kitapasztalnia azt, hogy lépéseinek hosszát hogyan befolyásolják a körülmények. A távolságot mérni könnyű, csak *pontosan* mérni nehéz. Sokat számít a tapasztalat. Kellő gyakorlással elérhető az, hogy a távolságmérési feladatokon *általában* minimális hibával legyünk túl. Biztosra menni azonban sohasem lehet: számtalan zavaró momentum jöhet közbe, ami akadályozza a hibátlan megoldást. Pl. eső, hóesés, gyakran változó meredekségű út, stb. Még az is lehet, hogy a versenyző elhibázza a számolást vagy a rendezők hibáznak...

Mindkét távolságmérésre alkalmazott (bemutatott) feladatmodell alkalmas arra, hogy különbséget lehessen tenni a versenyzők között. Fontos lehet ez, mert így kisebb az esélye a problémát okozható holtverseny kialakulásának.

A helyes értéktől való eltérésért járó hibapontok megállapításánál korábban aránytalanul nagy eltérés volt az egyes versenyeken. Előfordult egy alkalommal, hogy egy közel négyszáz méteres szakaszon alig több, mint húsz méteres hibáért 100 hibapontot adtak - annyit, mint egy feladatkihagyásért-, holott ez a hiba csak akkora volt, mintha száz méteren 6-8 métert tévedtek volna. Volt verseny, ahol rossz távmérésért alig adtak hibapontot. A hibapontok azonos mérték szerinti meghatározásának a bajnokság megszervezésekor különösen megnőtt a jelentősége. A bajnokság értékelésekor alapvető elvárásként merült fel, hogy a különböző versenyeken ugyanakkora hibáért ugyanannyi hibapontot kapjanak a csapatok. Lépések történtek az egységes értékelési szempontok kialakítására. Évekig tartó folyamat volt, amire a szabályzatba bekerültek a távolságmérés pontozására vonatkozó előírások. Most már szabály, hogy a távolságméréssel kapcsolatos feladatot legrosszabbul végrehajtó csapatot sem szabad akkora pontszámmal büntetni, mintha kihagyta volna a feladatot.

Versenyeken tapasztalt, távolságméréssel kapcsolatos hibák

Egyszer egy háziversenyen fordult elő, hogy 20 méteres szalaggal mérték le a kérdéses távot, ami így mindössze 106 méternek bizonyult a mérés szerint. A versenyen résztvevő csapatok mindegyike ennél többet mért. A legkevesebb mért érték volt 106 méter körül. Gyanús volt a dolog, mert ilyen rövid távon nem szokott ilyen eltérés lenni. Mivel valaki szóvá tette, hogy talán a rendezők elmérték a távolságot, még eredményhirdetés előtt megtörtént a kijelölt szakasz hosszának ellenőrzése és ekkor derült ki, hogy valóban a rendezők tévedtek.

Az eset óta sok év telt el, azóta több olyan versenyen is előfordult vagy előfordulhatott ugyanez a hiba, de ellenőrzés híján nem minden esetben derült ki.

Könnyebb versenyeken gyakori, hogy több csapat végez bójahiba és időhiba nélkül. Sokszor pusztán a távolságmérés dönt a végső sorrendről, ezért a távolságmérési feladatok helyes kitűzésére nagy gondot kell fordítani.

Sokáig gyakorlat volt, hogy a távolságot színes szalaggal megjelölt fák között kellett mérni. Ilyen esetekben nem egyszer előfordult, hogy verseny közben eltűnt egy szalag, így a feladat elvégezhetetlen volt. Ilyen esetben hiába törlik a rendezők a távolságmérést a feladatok közül, ez még nem elegendő. Az adott szakaszra vonatkozó időhibákat is törölni kell, mert a szalaggal megjelölt fát vérmérséklettől függően sokáig kereshették a csapatok, így elkerülhetetlenül időhibát is összeszedtek. Ha már feladattörlés és szakaszidőtörlés is van egy versenyen, akkor viszont -hiába ez a legjobb megoldás- a kialakult sorrend már nem biztos, hogy igazságos: lehet, hogy a győztes csapatnak éppen azon a szakaszon volt olyan időhibája, ami nem a jelölt fa keresgéléséből adódott, emiatt egyébként nem lett volna első.

Gyakran előfordult az elmúlt években, hogy a menetutasítás távolságmérésre vonatkozó szövege nem volt teljesen egyértelmű, vagy egyértelmű volt ugyan, de mégis könnyen félreérthető.

Az egyik versenyen például úgy szólt a menetutasítás szövege, hogy a piros vonallal megjelölt kötelező útvonalon az út jobboldalán található kettős-törzsű nyírfától kell kezdeni a távolságmérést. A versenyzők és a rendezők pechjére talán 40-50 méterrel a kettős-törzsű nyírfa előtt volt egy kettős-törzsű nyárfa is. Akik a verseny hevében nem tudtak különbséget tenni a nyírfa és a nyárfa között, azok nagyot hibáztak. A versenyzők egy része nem akarta elhinni, hogy ez nem rendezői „szívátás” volt, pedig tényleg nem az volt. A rendezők -ahogy elmondták- nem tudtak arról, hogy kettős-törzsű nyárfa is van a bejelölt szakasz első méterein. A kitűzés során ezt nem vették észre.

Előfordult olyan rendezői hiba is, hogy a fákra felfestett útjelzések szolgáltak alapul a mérés kezdetének, illetve végének. Ilyen esetekben gyakran volt valami hiba: vagy a rendezők nem vettek észre egy elhalványult jelet, vagy a versenyzők, így sok csapat nem azt a távot mérte, amit mérni kellett volna. Ha pedig így alakul a helyzet, akkor már biztos, hogy vita van a verseny végén, és valakik mindenképpen rosszul járnak.

Az is gyakran előfordult már, hogy az út szélére kihelyezett bóják között kellett mérni a távolságot. A rendezők egy része ilyenkor „véletlenül” úgy helyezi ki a bójákat, hogy azok némelyike csak véletlenszerűen vehető észre, vagyis biztosított a sok rossz teljesítés.

A sok-sok vita eredményeként a szabályzat ma már megköveteli a mérendő szakasz teljesen egyértelmű megjelölését, de még így is előfordul néha vita.

Ajánlatos, hogy minden rendező tekintse alapelvnek az alábbiakat:

Ha úgy nevezik el a feladatot, hogy „Távolságmérés”, akkor az valóban csak távolságmérés legyen. A bóják, feliratok messziről láthatóak legyenek, és egyértelmű legyen, honnan és meddig kell a távolságot mérni.

Ha a feladatot nehezíteni kívánjuk, akkor ezt a feladat címében is jelezni kell: pl. „Kötelező útvonal és távolságmérés”. Ilyen esetben azonban a feladat szövegében nagyon pontosan kell meghatározni a feladat helyes teljesítésének kritériumait és a bójatévesztések pontértékét.

2.4. Iránymérés, irányfésű

A szabályzatból:

"Feladat az iránytartás pontosságának ellenőrzése a terepen.

A támadóponttól megadott irányban helyezkedik el az a pont, amelyet érinteni kell.

A feladat megadható a kiindulóponttól (támadóponttól) látható ellenőrzőbójákhöz (tereptárgyakhöz) tartozóan (IRÁNYMÉRÉS), vagy nem látható végcéllal (IRÁNYFÉSŰ). Ezen belül előremetszéssel, amikor a kiindulóponttól kell meghatározni a végpontot, vagy hátrametszéssel, amikor a végpont(ok)ból kell meghatározni a kiindulás szerinti megfelelőt. Az iránymérési feladat értékelésekor a Szabályzat értékelésre vonatkozó fejezetének előírásai szerint, a tévesztés mértékével arányosan kell meghatározni a hibapontokat.

Az irányfésű bójáinak helyét a terepen kell kitűzni (a terepen lehetnek mágneses zavaró hatások) a térképen legfeljebb csak ellenőrizni szabad.

Az irányfésű egy hosszabb iránymérési feladat, ezért az ellenőrző bójasort a megadott követési irányra közel merőlegesen kell elhelyezni. A feladat az, hogy kiindul (támadó) ponttól a megadott irányba elindulva addig kell a terepen haladni, amíg egy keresztező bójasorhoz nem érünk, és ott annál a bójánál jelölni, amelyiket elértük. A támadópont és a bójasor távolságát a versenyző ne ismerje, és a helyére a térképről ne is következtethessen egyértelműen.

Irányfésű esetén a távolság nem lehet több 300 m-nél.

A fésűfogak minimális távolsága 1 fok (100 méterenként 1,75 méter), de hibapontot csak a legfeljebb két fokos tévedés esetén lehet adni.

Az irányfésűnél a szabvány bója használata helyett más méretű és anyagú bója is használható, de azt a rajtban be kell mutatni és erre a menetutasításban is fel kell hívni a figyelmet."

A harmadik és negyedik mondatot is csak az érti igazán, aki jól ismeri ezeket a feladatokat. Kezdő versenyzők részére egy kissé részletezzük, hogy mi is ezeknek a feladatoknak a lényege, gyakorlatban előforduló formái.

(A szabályzattól idézett szöveg többi része egyértelműen értelmezhető/érthető)

2.4.1. Iránymérés

Ez alapvetően kétféle lehet.

A kiindulóponton tartózkodó versenyzőnek az a feladata, hogy mérje meg: az adott ponttól hány fokra látható a feladatban megnevezett (körülhatárolt), a valóságban jól felismerhető tereptárgy.

A feladat végrehajtása: A tájolót pontosan a feladatban meghatározott tereptárgyra kell irányítani, majd a tájoló elforgatható részét úgy kell elfordítani, hogy a rajta látható vonalak pontosan északi irányba mutassanak (közre vegyék a tájoló északi irányt jelző mutatóját). Ezt követően már le is lehet olvasni a mért értéket, amit a menetkarton következő üres helyére kell beírni. Amennyiben a versenyző tükrös tájolóval rendelkezik, a helyzete előnyösebb. A tájolót úgy kell elmozgatni, hogy beletekintve a tájoló függőleges helyzetű, általában fekete vonala éppen rajta legyen a feladatban megadott tereptárgyon. A mért érték közvetlenül és azonnal le is olvasható az alsó skáláról.

A másik fajta feladat: a versenyzőnek azt kell meghatároznia, hogy a kiinduló pont 10-20 méteres körzetében található (megjelölt) tereptárgyak, esetleg kihelyezett bóják közül melyiktől látható a feladatban meghatározott távolabbi tereptárgy a feladatban megadott irányban. Ebben az esetben sorba kell venni a tereptárgyakat (bójákat) és mindegyiknél meg kell határozni a távoli tereptárgy irányszögét. Amelyiktől a megadott irányban találjuk a keresett tereptárgyat, az ott elhelyezett igazolószerkezettel (lyukasztó, zsírkréta, stb.) kell igazolni a menetkarton következő üres helyére.

Mindkét feladat esetében előfordulhat, hogy a rendezők „csavarnak” egyet a feladaton:

Az első fajta feladat esetén úgy is megfogalmazhatják a csapat (versenyző) feladatát, hogy azt kell meghatározni: a feladatban megnevezett (körülhatárolt), a valóságban jól felismerhető tereptárgytól hány fokra van az a pont, ahol a versenyző áll.

A második esetben azt kell meghatározni a versenyzőnek, hogy a feladatban meghatározott távolabbi tereptárgytól melyik kiindulópontbeli tereptárgy található a feladatban megadott szögértékre.

Mindkét esetben az előzőekben megadott módon kell cselekedni, csak a tájolón mért értékhez hozzá kell adni 180 fokot és az így kapott eredményt kell beírni a menetkartonra, amennyiben az 360 foknál kevesebb. Ha több, akkor 360 fokot le kell vonni és az így kapott szögértéket kell beírni.

A tükrös tájolón a keresett szögérték azonnal leolvasható, de ez esetben a felső skálát kell használni.

Az iránymérésnél a távoli tereptárgy megkeresése, felismerése nem lehet a feladat tárgya! Minden esetben egyértelmű kell, hogy legyen: melyik tereptárgyra vonatkozik a feladat.

Tapasztalható ugyanis, hogy a rendezők ennél a feladatnál is igyekeznek nehezíteni a versenyzők dolgát, pedig korrekt feladatmeghatározás esetében ez nem lenne lehetséges. Előfordult, hogy a rendező úgy határozta meg a feladatot, hogy a körülbelül déli irányban, az „X” hegyen látható torony irányszögét kellett megmérni. Ez első pillanatban egyértelműnek tűnik a feladat, de ha belegondolunk, hogy az ország távoli részéről érkező versenyzők közül sokan nem tudták, hogy a körülbelül déli irányból látható kis dombok közül melyik az „X” hegy. Torony pedig két hegyen is volt, tehát adott esetben a versenyzőnek 50% esélye volt arra, hogy ne az „X” hegyet, hanem a másikat válassza. Ha tévedett, akkor már a maximális hibapontot kapta a feladatra, hiába mérte meg esetleg hibátlanul annak a másik hegynek a hibaszögét. Véleményem szerint az ilyen feladat még akkor sem korrekt, ha a rendezők a helyszínen turistatérképet adnak segítségül a feladatmegoldáshoz. Aki nem ismeri a terepet, az ugyan megtalálhatja a térképen az „X” hegyet és beazonosíthatja a valóságban, de ez esetben időt veszít, ami szintén hibapontokat eredményez.

A véleményem ugyanaz, amint amit a távolságmérésnél leírtam. Ide alkalmazva:

Ha a feladat iránymérés, akkor az iránymérés pontosságát kell ellenőrizni. Ha a fentiekhez hasonlóan van megadva a feladat, akkor nincs egyforma esélye a versenyzőknek a jó megoldáshoz: van, aki ismeri a környéket és tudja, melyik hegyről van szó, aki pedig nem ismeri, annak ez egy plusz feladattal többet jelent, ami szinte biztosra vehetően hibaponttal jár, hibátlan mérés esetén is valószínű, hogy időhibapontokat szed össze.

Amennyiben a rendező az X hegy felismerését is feladatnak tekinti, akkor ennek a feladat megnevezéséből és szövegéből egyértelműen ki kell derülni, a feladat megoldásához térképet és külön időt kell biztosítani. (Nem várható el, hogy a versenyzők turistatérképet is vigyenek magukkal!)

2.4.2. Iránymenet (irányfésű)

Ez a feladat szolgál az iránytartás pontosságának ellenőrzésére. Itt a versenyző feladata a következő: a kiinduló (támadó) pontból el kell indulni a menetutasításban megadott irányba és mindaddig menni kell, amíg a megadott irányban haladva bóját nem talál. Ennél a

feladatnál általában a menetirányra körülbelül derékszögben van elhelyezve egy bójásor, melyből a megadott irányban talált bójánál kell igazolni.

A feladat pontos elvégzését nehezíti, hogy az adott esetben bozótos, vagy éppen gödrös terepen kell áthaladni és ezért nehéz tartani az irányt.

A feladatot nehezítő rendezők gyakran úgy adják meg a követendő irányszöveget, hogy az irányt tartó versenyzők valamilyen módon akadályoztatva legyenek. Egy útba eső, szállításra előkészített -akár 50 méter hosszan elnyúló- falerakat, amit meg kell kerülni, már fokozza a tévedés valószínűségét (Volt már ilyenre példa!).

Csapatverseny esetén az ilyen feladatmegadás nem okvetlenül a versenyzők bosszantására, hanem inkább a feladat nehezítése céljából születik, ha a feladatot a csapat tagjai egymást segítve korrekt módon meg tudják oldani. Egyéni versenyben ilyen esetekben nehezebb a jó megoldás. Célszerű derékszögben mérni a kitérést, hogy könnyebb legyen korrigálni.

Az utóbbi években több versenyen is előfordult, hogy a rendezők nem egy, hanem két bójásort alkalmaztak, melyek menetirányban 30-50 méter távolságra voltak egymástól. A versenyzők a terep fedettsége miatt nem láthatták mindkét bójásort egyszerre, és nem tudták, hogy két bójásor van. Az egyik esetben még az első bójásor menetirányba eső legszélső bójája sem volt megfelelő irányban. Ha a versenyző nem bízott magában, vagyis azt hitte, hogy eltért a helyes iránytól, és igazolt az első bójásornál, akkor mindenképpen hibapontokat gyűjtött be. Ha viszont bízott magában és tovább ment, akkor megtalálta a másik bójásort, ahol reménye volt akár a hibátlan megoldásra is.

A szabályzat 20.1. pontja tartalmazza a hibapontok mértékét a különböző feladatok eseteire. Eszerint iránymérésnél plusz-mínusz 1 fokos tévedésért még nem jár hibapont. Ezen felül fokenként 5 hibaponttal növekedik a hibapontok száma.

Iránymenetnél annyiban hasonló a helyzet, hogy plusz-mínusz 1 fok hibáért itt sem jár hibapont, ezen felül azonban 10 hibaponttal emelkednek a tarifa fokeltérésekenként.

A szabályzat azonban nem írja elő azt, hogy a bójákat fokenként kell kihelyezni, vagyis lehetséges, hogy csak egy bója van a terepen, ami nulla hibapontos. A versenyző ezt tudhatja, ha számolja a lépéseit az iránymenet közben. Egy példa: ha a versenyző kb. 500 méterre találja meg a bójákat, akkor 1 fok $5 \times 1,75 = 8,75$ métert jelent. A bóják tehát akkor vannak egy foknyira egymástól, amennyiben egymástól 8-9 méterre vannak.

2.5. Irány és távolságmérés

"Irány és távolságmérés esetén a csapatoknak (versenyzőknek) konkrét adatok alapján kell a versenypályán bemérni az érintendő pontot. (pl. a 7. pont a 6. ponttól 115 méterre és 228 fokra található.) Az elkövetett hibákért a hibapontokat a tévesztéssel arányosan kell meghatározni. A bóják javasolt elhelyezése a menetirányt 90 fokban keresztezve, egy vagy több sorban."

A szabályzat szövege eléggé egyértelmű. Világos, hogy ez a feladat az iránymenet és a távolságmérés kombinációja. Ebben az esetben olyan összetett feladatról van szó, amelyik nem minősül többpontos feladatnak, mert a kihelyezett bóják közül csak egy a helyes. Ebben az esetben azonban súlyozott értékelést kell alkalmazni, vagyis minden bójára előre meg kell határozni külön a távolságmérési hiba után és külön az iránytévesztés után járó pontszámot és a kettő összegét kapja a versenyző.

A szabályzat 20.1. pontbeli táblázata rögzíti a hibapontok mértékét.

A fenti táblázat azt is rögzíti, hogy a feladat kihagyása 100 hibapontot ér.

A rendezőkön múlik, hogy mennyi bóját helyeznek ki az adott feladatnál a terepre. A sok bója jobban szétszórja a mezőnyt, de a bójakihelyezés és az értékelés nagyobb munkát jelent e rendezők számára.

Nézzünk egy példát a feladatra:

A megkeresendő pont legyen a kiindulási ponttól 200 méterre.

Íránymenet esetében 1 fokeltérés 200 méternél kb. 3,5 méter. Ekkora eltérésért még nem jár hibapont. Ezen túl fokenként 10 hibapont illeti meg a versenyzőt.

A távmérést tekintve ilyen távolságnál a $\pm 1\%$ ± 2 métert jelent, ezen túli tévedésért jár méterenként 1 hibapont.

Ha tehát a versenyző irányban 2 fokot (7 métert), távolságban pedig 15 métert téved, akkor a hibapontjainak száma $(2-1) \times 10 + (15-2) \times 1 = 23$ hibapont.

A szabályzat nem írja elő azt, hogy a kihelyezett bóják pontosan fokenként, és 1% távolságonként helyezhetők csak el egymástól. A tévesztőbóják elhelyezése tetszőleges - aszimmetrikus is!- lehet és ezzel könnyen megzavarhatóak a versenyzők. A versenyeken nem biztos -sőt: majdnem biztos, hogy nem!- a középső bója van jó helyen. Ebből következően az egyes bójákért járó hibapontok között sem ugyanakkora általában az értékkülönbség. A versenyző kénytelen magában (mérésében) bízni, mert a fentebb említettek miatt nem érdemes „totózni”.

3. Többpontos (összetett) feladatok

A szabályzat a 17.5. pontot követően ezt írja:

"Többpontos (összetett) feladatok

A többpontosnak nevezett feladatoknál az érintendő pontok (a kihelyezett helyes és tévesztő bóják) száma legalább három legyen, és ezek közül legalább egy helyes bója úgy legyen elhelyezve, hogy mindenki számára nyilvánvalóan jó, esetleg messziről látható legyen.

A tévesztőbóják száma legalább 1 legyen, felső értékét a terepi adottságok és az ésszerűség korlátozzák."

A többpontos feladatok esetében a hibapontok számítására vonatkozóan a szabályzat 20.1. pontjának táblázata a következőket írja elő:

„Többpontos feladat kihagyás 150”

"Tévesztő többpontos feladatnál: Egy bójatévesztés max. 40 , lásd a 3. lábjegyzetet"

A 3. lábjegyzetben ez áll:

"Kötelező útvonal, itiner, útleírás, poligon, és minden olyan feladat, ahol egynél több ellenőrző pont érintése feltételezhető. A hibapontokat olyan módon kell meghatározni, hogy ha valaki az összes lehetséges jelölésnél ront, egy bójának megfelelő hibaponttal kevesebbet kapjon, mintha a feladatot kihagyta volna. "

Ez azonban még nem elég az egy bójahibáért járó hibapont megállapításához. A szabályzat 20.2. Az értékelés szempontjai című fejezete az alábbiakat tartalmazza:

"A vonalas jellegű többpontos feladatoknál (kötelező útvonal, szintvonal-követés, szintkövetés) a menetirányra körülbelül merőlegesen elhelyezett két bója (amelyek egymástól 30 méteren belül vannak!) közül az egyik törvényszerűen tévesztőbója, mert nem

lehet mindkettő jó: vagy az egyik jó, vagy a másik. Ilyen esetben a tévesztő bója fogása esetén szintén nem szabad a helyes bója kihagyását is büntetni.

Ugyanilyen feladatnál a menetirányban egymás után legalább 20 méterre következő bóják már nem lehetnek egymásnak tévesztőbójái, hanem vagy jó, vagy tévesztő bóják: ez esetben a jó kihagyása is, a tévesztő levétele is büntetendő!"

Kérdés: Hogyan lehet meghatározni a fentiek figyelembe vételével egy adott többpontos feladatnál az egy tévesztőbójánál történt igazolásért (a tévesztő /ál/ bója „levételéért”) járó hibapontot?

A szabályzat gondolatmenetét alkalmazva, amennyiben nincsenek a kijelölt útvonalon alternatív bóják, a következőképpen kell eljárni: az adott feladathoz tartozó összes (helyes + tévesztő) bóják számához hozzáadunk 1-et és az így kapott számmal osztjuk a feladat kihagyásáért járó 150 hibapontot. Ha tehát az adott feladathoz összesen három jó és négy tévesztő bója tartozik, akkor az egy tévedésért járó hibapont:

$150 / (3 + 4 + 1) = 18,75$ hibapont.

A szabályzat nem határozza meg, mi a teendő akkor, ha a számítás eredményeként nem egész számot kapunk. Ebből következően a rendező határozza meg az alkalmazandó hibapont értékét. Elvileg alkalmazhat törtszám értékű hibapontot is, de a számítások könnyítése végett célszerű a kerekítés. Javaslat: a szokásos kerekítési szabályt alkalmazzuk, de az egész számokat már ne kerekítsük. Adott esetben felfelé kell kerekíteni, tehát az egy tévesztésért járó hibapontok száma: 19.

Amennyiben a versenyző egy rosszul sikerült versenyén nem igazol a három jó bójánál, viszont igazol mind a négy tévesztőnél, akkor összesen $(3 + 4) \times 19 = 133$ hibapontot kap, vagyis kb. egy bójatévedéssel (19 helyett 17 ponttal) kap kevesebbet, mintha kihagyta volna a feladatot. Ha két jót talál meg és igazol egy tévesztő bójánál, akkor a hibapontjainak száma $(3-2) \times 19 + 1 \times 19 = 38$ hibapont.

Amennyiben a terepen vannak alternatív bóják (ahol nyilvánvaló, hogy két bója közül csak az egyik lehet helyes), akkor azokat egynek kell tekinteni a hibapontok meghatározásakor. A fenti példát tekintve a három jó és a négy tévesztő bója között két-két alternatív bója van, akkor az igazi tévesztőbóják száma csak kettő, a hibapontszámítás így alakul:

$150 / (3+2+1) = 25$ hibapont

Ha tehát úgy szerepel a csapat (versenyző), mint az előbbi esetben, vagyis mindenhol ront, ahol lehet, akkor $(3+2) \times 25 = 125$ hibapontot szerez, vagyis pontosan egy tévesztésnek (25 hibapont) megfelelő hibaponttal lesz neki kevesebbje, mintha kihagyta volna a feladatot. Ha csak két jót talál meg és igazol egy nem alternatív tévesztőnél, akkor $(3-2) \times 25 + 1 \times 25 = 50$ lesz a hibapontjainak száma.

A többpontos feladatban megszerezhető hibapontok számának ilyen módon való meghatározásában több verseny tapasztalata játszott közre. Volt olyan verseny, ahol egy többpontos feladatban olyan magasan állapították meg a tévesztő bóják hibapont értékét, hogy egyes csapatok több hibapontot szedtek össze a feladat végrehajtásakor, mintha kihagyták volna a feladatot.

Volt egy érdekes eset, ami az egyik dunántúli versenyen fordult elő: olyan történt, ami még addig bajnoki versenyen soha. A mezőnyben akadt egy csapat, amelyik a többpontos feladat teljesítésekor nem találta meg az egyetlen jó bóját, a megtalált tévesztőknél viszont nem igazolt, tudván, hogy azok tévesztők. Ezek után a csapat úgy érkezett a célba, hogy nem volt tudható, hogy mi is történt valójában. Az egyik lehetőség elméletileg az volt, hogy a csapat kihagyta a feladatot. A másik lehetőség pedig az, amit ők adtak elő: jó bóját nem találtak, a rosszaknál viszont nem igazoltak. Fel volt adva a lecke a versenybírósnak...

Az eset által kiváltott vitát követően a Verseny Bizottság (akkor még Verseny Albizottság volt a neve) alaposan megtárgyalta a lehetőségeket és akkor született az a döntés, hogy egyrészt a fenti módon kell kiszámítani a hibapontokat, másrészt, hogy a több pontos feladatokban kell lenni legalább egy olyan, könnyen megtalálható (szinte el nem téveszthető) jó bójának, aminél történő igazolás egyértelművé teszi, hogy a csapatok ott voltak és megpróbálták teljesíteni a feladatot.

3.1. Sorozatos irány és távolságmérés, poligon

A szabályzatból:

" 17.6. Sorozatos irány és távolságmérés, poligon

Célja a több egymást követő, eltérő irányú és különböző távolságú egyenes terepszakaszon együttesen az irány és a távolság pontos tartásának képességét lemérni.

A gyakorlatban két változata alkalmazható.

17.6.1. Klasszikus poligon

Minden, párban összetartozó irány- és távolság adatot tartalmaz a menetutasítás. Ez esetben a töréspontokra nem szabad ellenőrző pontot kihelyezni, mert a lenti feltételek együttesen nem teljesíthetők. Az utolsó szakasz végén több ellenőrző pont elhelyezésével a teljes feladat végrehajtásának pontossága ellenőrizhető. A feladat szövegében célszerű felhívni a figyelmet arra, hogy az esetleges térképhibák miatt a versenytérképen a helyes útvonal megszerkesztése félrevezethető lehet.

17.6.2. Sorozatos irány és távolságmérés

A menetutasításban csak az első szakasz irány- és távolságadata szerepel. A következő szakasz adatai csak a töréspontban válnak ismerté. A töréspontokból induló következő szakasz összetartozó irány- távolság adatait úgy kell megadni, hogy hibátlan végrehajtás esetén a csapat (versenyző) a következő töréspont helyes ellenőrző pontjára jusson, függetlenül attól, hogy az adott töréspontban a helyes vagy tévesztő pontot érintett. Ennél a változatnál minden töréspontban ellenőrző pontot kell telepíteni, a feladat végrehajtásának pontossága minden szakaszon ellenőrizhető.

Mindkét változat esetében az alábbi feltételeket kell betartani:

- a) A töréspont terepidomra, tereptárgyra essék.*
- b) A versenyrendezők a résztvevők esetleges hibáiért ne adjanak összegzett büntetést, tehát, ha az egyik töréspontban a versenyző téveszt, akkor a következő töréspontig történő haladását a tévesztőpontból történő indulást feltételezve kell megítélni.*
- c) A poligon a kezdő- és a végponton kívül legfeljebb három töréspontot tartalmazzon úgy, hogy az egymást követő egyenes szakaszok ne legyenek 200 m-nél hosszabbak.*
- d) A helyes bójákat a megadott paraméterekkel meghatározott terepidomon, tereptárgyon kell elhelyezni."*

3.1.1. Klasszikus poligon

A szabályzatból idézett meghatározás egy hosszú folyamat eredménye. Amikor a poligon mint feladat megjelent a versenyeken, nem voltak írott szabályai, csak azok, amit a poligont alkalmazó első rendezők kitaláltak és bevezettek. Kezdetben a poligon minden töréspontjában (illetve azok környékén) voltak bóják kihelyezve. Ebből eredően gyakran

voltak viták, mert egy kezdetektől élő íratlan szabály értelmében egy elkövetett hibáért csak egyszer szabad büntetni. A versenyeken viszont gyakran előfordult, hogy a versenyző tévesztett a poligon első töréspontján, utána már hiába ment az előírt irányban és hiába tette meg pontosan az előírt távolságot, nagy valószínűséggel megint tévesztőbójánál igazolt, tehát ismét büntetést kapott az első törésponton elkövetett hiba következményeként. A büntetés duplázása csak abban az esetben nem fordult elő, ha a következő törésponton csak egy bója volt (a jó) és más híján azt vette le a versenyző.

Elvileg lehetett volna úgy kihelyezni a bójákat, hogy rontás esetén is találjon a versenyző a következő törésponton neki megfelelő helyen jó bóját, de ennek a feltételnek a teljesítése már a harmadik töréspontnál hallatlanul megnehezítette, vagy éppen lehetetlenné tette volna a rendezők dolgát. Így hát nem nagyon alkalmazták ezt a megoldást, ami nemcsak a feladat kitűzését (a bójákat csak jól beazonosítható tereptárgyra volt szabad tenni, ez alapvetően korlátozta a lehetőségeket!) nehezítette, hanem a teljesítés értékelését is.

A versenyek során a poligon alkalmazásának korábban szinte mindig vita volt a vége: mindig voltak olyan észrevételek, melyek a sportág alapelveiből következően jogosak voltak. A fentiekből következően szükségessé vált, hogy bizonyos kezdeti előírásokat meg kelljen változtatni a feladat pontos kitűzhetősége és teljesíthetősége érdekében. A hosszú évek tapasztalatai figyelembe vételével kialakított jelenlegi szabályozás helyességét most már a gyakorlat igazolta. Igaz, hogy ez a poligon már nem az a poligon....

A klasszikus poligon tehát tulajdonképpen egy leegyszerűsített, többszörösen összetett feladat (irány és távolságmérések sorozata) és tulajdonképpen elvileg nem is tartozik a többpontos feladatok közé, mert a fenti szabályok értelmében a csapatnak (versenyzőnek) csupán egy bójánál kell jelölnie, a feladat végén.

3.1.2. Sorozatos irány- és távolságmérés (poligon)

A sorozatos irány- és távolságmérés egy olyan módon megbonyolított többszörösen összetett feladat, amely paradox módon éppen a bonyolultsága miatt lett egyszerűen teljesíthető és egyértelműen értékelhető sokpontos feladat.

A szabályzatban leírtak eléggé egyértelműen meghatározzák a feladat kitűzését, végrehajtását.

A rendezők a menetutasításban csak a poligon első szakaszára vonatkozóan adják meg az irányszöveget és a távolságot. A következő szakaszt irányszöge és távolsága az első szakasz végén bójákon van feltüntetve Minden csapat (versenyző) az általa helyesnek vélt bóján látható adatok szerint halad tovább. Az irányszöveget és a távolság adatokat a rendezők úgy adják meg a tévesztő bójákon, hogy bármely bójától indulva ugyan az a bója legyen jó mindenkinek. Ezzel a módszerrel ki van küszöbölve a dupla büntetés lehetősége.

A második (majd -ha van negyedik szakasz is- akkor a harmadik) szakasz végén is hasonlóan kell eljárni.

A sorozatos irány- és távolságmérés feladat legalább három, de legfeljebb négy szakaszból állhat. Az egyes érintési pontoknál található tévesztő bóják hibapontszámait az irány- és távolságmérésnél alkalmazandó számítási módszer szerint kell meghatározni.

Tekintettel kell lenni arra, hogy a feladathoz tartozó érintési pontok egy több pontos feladat érintési pontjai, tehát a tévesztőbóják hibapontjainak korlátjai vannak.

Három szakaszból álló poligon esetén az egyes pontok tévesztőbójáinál a maximális hibapont átlagban $150/4 = 37,5 \sim 38$, négy szakasz esetén pedig $150/5 = 30$ hibapont lehet.

Mivel a szabályzat nem tartalmaz részletes szabályokat, előfordulhat, hogy az egyik szakaszon van olyan tévesztőbója is, amely az átlagnál magasabb pontértékű. Ebben az esetben -hogy az átlag valóban átlag legyen, egy másik szakaszon a lehetséges legnagyobb hibának az átlagnál megfelelően alacsonyabbnak kell lennie. Ha a rendezők helyesen járnak el, akkor az a csapat (versenyző), amely (aki) minden szakaszon a legnagyobb tévedést követi el, a három szakaszos poligon esetében maximum $150-38=112$, négy szakaszos poligon esetén pedig $150-30=120$ hibapontot kaphat.

A hibátlan teljesítés természetesen 0 hibaponttal jár. Az elkövetett legkisebb hibáért járó hibapont értéke a rendezők döntésén múlik: a helyes bójához viszonyítva a legkisebb eltéréssel kihelyezett tévesztőbója hibapontja elvileg akár 1 pont is lehet, amennyiben azt a helyes bója irányában, de attól a megadott távolságérték 1%-a + 1 méter távolságban (előtte vagy utána) helyezték el.

A tévesztőbóják céljára kiválasztott tereptárgyak kiinduló ponthoz viszonyított irányszöge és az attól való távolsága határozza meg a tévesztő bója hibapont értékét. Az egyes tévesztőbóják hibapontjainak értéke emiatt eltér, illetve eltérhet egymástól, meghatározásuk nagy odafigyelést igényel.

Példa egy szabályzatnak megfelelő poligon-kitűzésre

3.2. Kötelező útvonal (Útvonalkövetés)

Részlet a szabályzatból:

"17.7. Kötelező útvonal (útvonalkövetés)

A versenyzőknek a térképre egyértelműen berajzolt és/vagy a menetutasításban szövegesen megadott útvonalon kell végig haladni.

A kijelölt útvonalon bárhol lehet ellenőrző bója, amelynél az érintést igazolni kell (helyes bója). Ezeknek a helyét azonban a térképen nem lehet megadni. Az útvonal elejét és végét a térképen ki kell szűrni. Az útvonalat kijelölő vonal folytonos piros vonal, de egyedi térképjelet nem takarhat el, az útvonalon levő térképjeleknél a vonalat ezért meg lehet szakítani. (Értelemszerűen a követendő kötelező útvonal lehet a térképen bejelölt út vagy úthálózat, amelynek jele egyértelműen látható kell maradjon!)

A kötelező útvonalon elhelyezett, jónak tekintett bóják az útvonal középvonalától 2 méternél nem lehetnek távolabb.

Az útvonal mentén tévesztőbóják elhelyezhetők úgy, hogy azok az útvonaltól legalább 3 m, legfeljebb 30 m távolságra lehetnek, a terep jellegétől függően."

3.2.1. Általános tudnivalók, érdekességek – versenyzőknek

A kötelező útvonal a tájékozdási túraversenyek egyik leggyakrabban előforduló feladata. Lényege az, hogy a csapatoknak a térképre folytonos piros vonallal berajzolt útvonalon kell pontosan végig menni.

Ez az a feladat, amely bármelyik kategóriában, bármilyen nehézségi fokú versenyen alkalmazható, mert csak a rendezőkön múlik, hogy könnyűnek minősül-e, vagy nehéznek.

Alapfokú vagy középfokú versenyeken a berajzolt kötelező útvonal általában utakon vezet, így könnyebben teljesíthető a feladat. A kezdő -még tapasztalatlan- versenyző számára a pontos teljesítés még így is okozhat problémát. Így például megtévesztheti a versenyzőt az, hogy a térkép nem minden utat ábrázol, vagy éppen egy-egy út már nem-, vagy alig

ismerhető fel. Ezért nem szabad a kötelező útvonalat -mint könnyűnek tűnő feladatot- lekezelni.

Már az elindulás problémás lehet. Ha a versenyző nem tudja, hogy a kötelező útvonal kezdetét és végét kiszúrás jelzi a térképen akkor könnyen beleeshet abba a csapdába, hogy rögtön igazol az első bójánál, ami még nincs is rajta a kötelező úton. Ugyanez a veszély fennáll az út végén is: a csalafinta rendezők akár három-négy bóját is képesek kitenni az út végén és lehet, hogy akár mindegyik már kívül esik, mindegyik tévesztő bója....

A tájolókon általában van nagyító, nem véletlenül. Azért van, hogy szükség esetén használni lehessen. A kötelező útvonal egy ilyen eset: használni kell a nagyítót. Különösen rossz látási viszonyok között -esőben, sűrű erdőben, stb.-, mert akkor még jó szemmel sem lehet biztosra menni. Ilyenkor nagyítóval van csak esély a piros vonal „alá” látni, vagyis észrevenni azt, hogy a rendezők által behúzott -a követendő utat jelölő- piros vonal „alatt” van-e valamilyen tereptárgy, amit meg lehet találni a terepen. A szabályzat ugyan ír arról, hogy a piros vonal megszakítható az útba eső tereptárgyaknál, de ez az előírás a szöveg szerint nem kötelező erejű.

Nem szabad csak arra figyelni, hogy pl.: a következő elágazásnál balra kell menni, aztán megint balra és azután jobbra, stb. Ha ugyanis csak egy olyan út is akad közben, amelyet nem ábrázolt a térkép, akkor már le is tértünk a kötelező útvonalról és kérdés, hogy mikor vesszük ezt észre.

Egy korábbi versenyszabályzat mellékletéből való idézet: „Az útvonalkövetés olyan feladat, amelyet a térkép folyamatos olvasásával és a terepi valóság beazonosításával lehet végrehajtani.” Ez úgy értendő, hogy pontról pontra ellenőriznünk kell, hogy hol járunk. Leghelyesebb, ha minden útszakasz hosszát lemérjük a térképen és haladás közben a valóságban is. Ha jól csináljuk, akkor nyilvánvaló lesz minden útelágazásnál, hogy az a keresett elágazás vagy sem, attól függően, hogy megtettük-e addig a térképen előzetesen lemért távolságot vagy nem.

Természetesen időnként ellenőrizni kell a követni kívánt út irányát is. Ez azért fontos, mert ha mégis rossz úton indultunk volna el, egy idő után a tévedésre az út nem megfelelő irányából is következhetni lehet.

A kötelező útvonalon bárhol előfordulhat bója: a pályakitűzők csalafintasága végtelen.... Hiába beszélünk róla, hogy nem szabad a bóját eldugni, mégis sok versenyen előfordul, hogy a bója egy bokorban van, vagy egy fatörzs mögött, úgy, hogy csak akkor lehet észrevenni, ha valaki éppen hátranéz.

Az ilyen bójaelhelyezéssel nem lehet egyetérteni. Nem azt a versenyzőt kell/kellene díjazni, aki sasszemmel az eldugott bóját is meglátja, vagy aki állandóan forog menet közben, mint a motolla. A versenyző számára a feladat az, hogy eldöntse: a kijelölt útvonalon való haladás közben az általa látott bója hozzátartozik-e az útvonalhoz vagy sem.

Nem szabad elfelejtkezni a szabályzatnak arról a mondatáról, melynek értelmében az út középvonalától balra és jobbra 2 méteres sávban található bóják az úthoz tartoznak. Lehet a követendő út olyan keskeny, hogy a középvonalától 2 méterre elhelyezett bója már nincs az úton. Lehet azonban olyan széles is, hogy az út szélére kirakott bója távolabb van az út középvonalától, mint az előírt 2 méter. Önmagában egyik bójaelhelyezés sem szabályellenes, de nem szerencsés nagyon „kihegyezni” a dolgokat. Ez utóbbi esetben a rendező talán az úthoz tartozónak -helyes bójaként- tette ki az adott bóját, de hibázik, ha eszerint értékeli. Hiába van az út szélén a bója, ha az út 6 méter széles. Ilyen módon nem jó ötlet bóját kihelyezni, mert csak vita lehet belőle és elrontja a versenyt.

3.2.2. Megszívlelendő tanácsok rendezőknek

Fontos, hogy a versenyző számára egyértelműen megállapítható legyen: hol kezdődik és hol fejeződik be a kötelező útvonal. A szabályzat előírja, hogy tűszúrással kell megjelölni a kötelező útvonal kezdetét és végét. Ebben az esetben ugyanis bárhol kezdődik vagy végződik is a kötelező útvonal, eldönthető -általában pontos távolságméréssel-, hogy a talált bója az úthoz tartozik-e vagy sem. Ha lemarad a lyukasztás a térképről, akkor a rendező nem tehet mást, mint az esetleges tévesztő bóját – ami még vagy már nincs az úton- kénytelen hibapont nélkül elfogadni. Egy ilyen rendezői hiba megint csak azoknak kedvez, akik egyébként hibáztak volna.

Szokásos „trükk” a rendezőktől, hogy az útvonalat egy tereptárgytól kiindulva húzzák meg, de úgy, hogy a piros vonal nem érinti a tereptárgyat és nem jelzik tűszúrással az út kezdetét. Ilyen az esetben a tereptárgyon elhelyezett bója „tévesztő bója”. Ahhoz, hogy „igazi” legyen, a piros vonalnak a tereptárgyat „be kell takarni”. Eltakarni viszont -annyira, hogy ne legyen észrevehető- nem szabad, ezért az útvonal megrajzolásához csak olyan eszközt szabad használni, amelyik jól látható és ugyanakkor jól látható alatta a térképjel is. Ha ugyanis az utat jelző piros vonal úgy takarja el a tereptárgyat, hogy a tereptárgy nem látható a térképen, máris vitás helyzet állhat elő. Ha viszont a versenyző óv -mert nem volt kiszúrva a térképe a kötelező útvonal kezdőpontján- akkor az óvást *általában* el kell fogadni. Csak akkor lehet elutasítani, ha a rajtban a versenyzők kaptak arra plusz időt, hogy ellenőrizzék térképeiket. Ebben az esetben ugyanis észre kellett volna venniük a lyukasztás hiányát.

Ha a kötelező útvonal kezdete vagy vége tereptárgyra esik és az ki van lyukasztva, akkor az esetleges, jónak tekintett bójának azon kell lenni! Az útvonal végi bója mögött egy-két méterre elhelyezett bója már csak tévesztő bója lehet, jó bója nem, hiába van csak egy-két méterre! Ha a tereptárgyon nincs mód a bója elhelyezésére, akkor ne legyen ott jó bója!

A szabályzat ugyan tételesen nem írja elő, de a bójáknak menetirányból érkező láthatóaknak kell lenniük, nem szabad azokat a fatörzs, bokor mögé tenni. A feladat az útvonal követése és nem pedig a bóják keresgélése. Másképpen: a feladat annak eldöntése, hogy a látható bója hozzátartozik-e a megjelölt útvonalhoz, vagy nem.

A jó bójának az út középvonalától 2 méteren belül kell lennie. Nem helyes, ha a versenyzőknek azon kell töprengenie, hogy vajon a megtalált bója az út középvonalától 1,95 méterre, vagy 2,05 méterre van-e. Az út középvonalának megítélése amúgy is eléggé bizonytalan, nem egyértelmű, tehát vitatható. Pl. ha egy helyen az esőből származó gyakori pocsolya miatt kiszélesedik az út (mert a gyalogosan közlekedők mindig kikerülik a pocsolyát), akkor vajon hol van az út középvonala és milyen széles ott az út? A rendező akkor korrekt, ha úgy helyezi el a bóját, hogy a versenyző számára teljesen egyértelmű legyen, hogy az a bója ahhoz az úthoz tartozik. Ha az út olyan széles, vagy olyanok a körülmények, mint pl. az említett pocsolyás rész, vagy közvetlenül az úton nem lehet bóját elhelyezni (Pl. egy réten átvezető, elmosódott úton), akkor oda nem kell jó bóját kitenni. Ha tévesztőt teszünk, akkor az legyen olyan távol az úttól, hogy egyértelműen legyen tévesztő.

A 2 métert értelemszerűen az út középvonalától kell mérni, a középvonal azonban néha egyáltalán nem egyértelmű. Ha a térkép egy utat ábrázol, de a valóságban a kátyús régi út

mellett már egy új utat jártak ki, akkor a tényleges vagy az eredeti út számít? Ki döntheti ezt el: a rendező vagy a versenyző? Ha a pályakitűző ide helyez el bóját, akkor biztosra lehet venni, hogy vita lesz belőle és pedig olyan vita, amely mindenkinek árt és melyben mindenkinek van egy kis igaza. Ezért az a célszerű rendezői döntés, hogy ilyen helyre nem tesznek ki bóját, bármennyire is csábító az ötlet.

Ha a térkép közvetlenül az út mellett tereptárgyat jelöl (gödör, határkaró, stb.) és a berajzolt útvonal nem halad át a térképjelen, de a jelzett tereptárgy az úttól kb. két méterre van, oda jobb nem tenni bóját. Ha ugyanis ilyen helyen bója van, megint biztosra vehető a vita. Két egymásnak ellentmondó tábor alakul ki: az egyik szerint a berajzolt útvonal nem halad át a jelen, tehát az ott elhelyezett bója nem tartozik a követendő úthoz; a másik tábor képviselői viszont azt fogják hangoztatni, hogy a bója két méteren belül van, tehát az úthoz tartozik. Lehet itt jó szívvvel igazságot tenni? Mindegy ugyanis, hogy a rendezők melyik megoldást fogadják el helyesnek, a versenyzők rosszul járó része -jogosan- úgy fogja érezni, hogy igazságtalanul jártak el vele szemben.

Ha a bóját olyan tereptárgyon helyezték el, amelyen nem halad át a piros vonal, akkor az ott elhelyezett bója akkor sem tekintendő/tekinthető az úthoz tartozónak, ha a tereptárgy közvetlenül az út mellett van. Mivel azonban a szabályzat ezt a mondatot nem tartalmazza, elkerülendő a parttalan vitát, nincs más megoldás, mint *vagy* áthúzni a piros vonalat a tereptárgyon, *vagy* nem kell oda bóját tenni. Majd, ha a szabályzat az erre vonatkozó előírást is tartalmazza, akkor lehet gond nélkül bóját kitenni ilyen helyre is.

A szabadkézzel történő pálya berajzolásnál nagyon kell figyelni arra, hogy a követendő utat jelző piros vonal minden térképen teljesen egyformán haladjon. Ha ugyanis nem egyformák a jelölések, akkor nagyon valószínű, hogy lesz olyan bója, amelyik az egyik csapat térképe szerint jó lenne, egy másik csapat térképe szerint viszont egyértelműen rossz. Hogy dönthet ilyenkor helyesen a rendező? Akkor dönt helyesen, ha ellenőrzi az érintett csapat térképét és annak alapján dönt.

Egy régi versenyen az egyik bója egy erdei Mária-szobor mellett volt, az úttal ellentétes oldalon. A piros vonal azonban nem haladt át a szobrot ábrázoló térképjelen, csak súrolta annak egyik sarkát. Egyesek számára egyértelmű volt, hogy a bója nem tartozik a kötelező úthoz és nem igazoltak ott. Mások számára -akiknek térképén a piros vonal átment a szobor jelén, egyértelmű volt, hogy jelölni kell.

A versenybírószám már a néhány csapat beérkezését követően észlelte a rendezői hibát és azonnal döntött: azt a pontot kivonták az értékelés alól.

Adott esetben ez a rendezői döntés elfogadható volt. Igazságosabb lett volna, ha mindenkinek megnézik a térképét és aszerint döntenek, hogy az adott térképen berajzolt útvonal szerint jónak, vagy rossznak minősül az adott bója. Ez azonban a gyakorlatban általában nem valósítható meg: általában nincs ráérő rendező erre a célra, másrészt mire ez a megoldás szóba kerülhetne, addig már esetleg többen hazamentek, így nem ellenőrizhető a térképük. Így hát marad az a megoldás, amit a rendezők alkalmaztak.

A legjobb azonban az lett volna, ha egyformák a bejelzett utak és akkor nem kell korrigálni és a jobbák megérdemelt előnyhöz jutnak.

A felsőfokú versenyen a kötelező útvonal nagy része általában nem esik térképen jelölt útra. Tapasztalt versenyzők számára ez csak akkor jelent gondot, ha az útvonalat olyan íróeszközzel rajzolták meg, amelynek festékanyaga befedi -észrevehetetlenné teszi- a térkép jeleit. Tegyük fel, hogy a térképen két sziklát jelölő fekete pötty van, vagy két árok

húzódik egymás mellett és az egyiket eltakarja a piros vonal. Ebben az esetben a gyanútlan versenyző nem a sziklán vagy az árokban keresi a bóját, hanem mellette. A sziklán vagy az árokban látott bóját tévesztőbójának tekinti és nem törődik vele. Az ilyen esetekből a nem igazán jó rendezők nem vonnak le tanulságot, ha csak azt nem, hogy így lehet jól átverni a versenyzőket. A jó rendezőnek, pályakitűzőnek viszont gyanús az, ha a többség elhibázza ugyanazt a bóját. A valóban jó rendezők ugyanis nem megtéveszteti -főként nem froclizni!- akarják a versenyzőket, hanem „vizsgáztatni” őket tájékozási ismeretekből. Cél: győzzön a jobb!

Előfordult egy mecseki versenyen, hogy a térképet számítógéppel sokszorosították. A számítógép -annak teljesítményétől, programjától függően- egy bizonyos határ felett már nem tud különbséget tenni árnyalatok között. Ennek következményeként a másolatokon a kötelező útvonalat jelölő piros vonal teljesen elfedte a térkép eredeti jeleit, vonalait. Mindez nem kinn a terepen, hanem a célban okozott problémát, amikor kiderült, hogy a kötelező útvonal nem egy árok vége mellett halad el, hanem átmegy az árok végén. A térképen nem volt ott az árkot jelölő utolsó barna pötty a piros vonal alatt, ezért a versenyzők egy része -nem véletlenül!- nem jelölt az árok végében elhelyezett bójánál. A rendezők bemutatták az eredeti nyomdai térképre berajzolt kötelező útvonalat, melyen jól látszott a követendő út piros jele alatt a barna pötty. A másolt térképeken viszont az a barna pötty egyértelműen nem volt látható. A rendezők némi vita után végül is belátták a versenyzők igazát és nem büntették a bóját kihagyókat.

Tanulság: El kell kerülni az ilyen nem egyértelmű eseteket, célszerű eredeti térképeket használni. Ha mégis másolni vagyunk kénytelenek, akkor azt megfelelő minőségű lézernyomtatóval célszerű elvégezni.

Tudnunk kell, hogy eredeti térképeket nem szabad másolni, csak a szerzők engedélyével (A szerzői jogok tiszteletben tartandók!).

Ha a térkép -mint szellemi alkotás- a rendező tulajdona, akkor nyilván másolható. A másolás megkezdésekor célszerű próbamásolást végezni. Ha a másolat nem teljesen felel meg az eredetinek, akkor ezt a pálya megrajzolásakor figyelembe kell venni és a térképen fellelhető konkrét hibákról tájékoztatni kell a versenyzőket a menetutasítás kiegészítéseként.

A vitákat és a kényelmetlenségeket elkerülendő vigyázni kell arra, hogy legalább egy olyan jó bója legyen a kitűzött útvonalon, amit mindenki biztosan megtalál, ha végigmegy rajta. Lehet ez célszerűen az út végpontján, vagy egy ahhoz közeli markáns, messziről észrevehető tereptárgyon. Ellenkező esetben ugyanis előfordulhat, hogy akad csapat, amelyik jó bóját nem talál, a rosszat meg nem akarja levenni és így igazolás nélkül érkezik be. Ennek következtében nem biztos, hogy eldönthető: végigment-e az adott csapat a megadott útvonalon, vagy kihagyta és így időt spórolt magának.

A teljesség kedvéért meg kell említeni, hogy a kötelező útvonal nem mindig szolgál feladatként. Előfordul, hogy egy veszélyes (omlásveszély, friss irtás, stb.) terepszakaszon való áthaladástól óvja meg a versenyzőket vagy csak egyszerűen a versenyzők bizonyos irányba terelését segíti elő a kötelező útvonal alkalmazása. Utóbbi célra akkor használják a kötelező útvonalat, ha valamilyen okból az a rendezők igénye, hogy a következő pontot mindenki a kívánt irányból közelítse meg. Ilyen esetekben gyakran semmi trükköt nem alkalmaznak. Sőt: talán éppen ez az igazi trükk.... Volt egyszer réges-régen egy verseny (Olajmunkás Kupa a felejthetetlen Georgiades Gábor rendezésében, amikor még nem volt

bajnokság és nem volt szabályzat sem), melynek menetutasításában nyomatékosan felhívták a figyelmet arra, hogy a jelzett kötelező útvonalon minden útba eső bójánál használni kell a jelölő eszközt. Az útvonal kezdetét jelölő bóján kívül a kijelölt úton aztán nem volt található egy sem. Sokan azt hitték, hogy eltévedtek és ismét végigjárták az egész utat. Csak később jöttek rá, hogy ez egy csel volt, ami súlyos pluszperceket „eredményezett” a magukban nem bízó csapatoknak.

Van a kötelező útvonalnak két speciális esete: az itiner és a szintkövetés (vagy szintmenet). Ezekről a továbbiakban külön lesz szó, mert ezek a feladatok a szabályzatban is elkülönítve szerepelnek.

3.3. Útvonalleírás (itiner)

Az itiner -vagyis a kötelező útvonalnak egy sajátos módon (nem a térképhez kötődő, vagy az azon való bejelölésen alapuló) megadása- a 90-es évek elején kezdett elterjedni. Még most sem általános a használata és talán nem is lesz az a versenyeken tapasztalható sok probléma, félreértés miatt. Az itinert eredetileg ugyanis arra találták ki, hogy a lehető legegyszerűbb és legérthetőbb módon kijelöljék a követendő útvonalat (Régen a katonák számára, újabban az autóversenyzők is használják). A túraverseny-rendezők egy része viszont általában azért alkalmazza az itinert, hogy megnehezítse a versenyzők dolgát; hogy hibára készítse őket. Ez még nem jelentene gondot: ha a feladat korrekt, akkor a jobbak hajtják végre helyesen és győz a jobb. A probléma akkor jelentkezik, ha a rendező olyan módon értelmezi az itinert, ami nem egyértelmű mindenki számára, vagy amire korábban még nem volt példa és ezáltal a helyes megoldás már szerencse kérdése. Ilyenkor már nem mindig a jobbak győznek.....

Az itinernek két alapváltozata van: a rajzos útvonalleírás (egyenes itiner) és a szöveges útvonalleírás (itiner).

3.3.1. Rajzos útvonalleírás (egyenes itiner)

A szabályzatból:

"17.8. Rajzos útvonalleírás (egyenes itiner)

A térképvázlatnak egy sajátos módon történő megadása.

Az itiner csak a valóságban megtalálható utakat – esetleg nyiladékokat – tartalmazhatja, ezért az utak térképi ábrázolásától eltérhet. Az ábrázolásnak méretarányosnak kell lennie.

Ha az itiner a nyiladékokat is tartalmazza, akkor a menetutasításban erre utalni kell.

A méretarányt meg kell adni és ez eltérhet a térkép méretarányától.

A versenyzőknek úgy kell végig haladni az egyenesnek jelölt úton, a megadott haladási irányban, hogy a leágazó utak a bejelölés szerint maradjanak el a jobb- vagy baloldalon.

A feladat során a bójákat úgy kell elhelyezni, hogy egyértelműen eldönthető legyen, az adott bója melyik úthoz tartozik.

A bójákat lehetőleg az útra helyezzük, ha erre nincs mód, akkor az út szélétől 1 méteren belülre, az útról kitűnően látható módon.

Az itineren az útvonalrajz szolgál a tájékozódás alapjául, a térkép csak helyzetünk azonosítására szolgál.

Minden kereszteződésben csak annyi utat, becsatlakozást szabad felvázolni, amennyi a valóságban van. (Úgynevezett „visszafordító” alkalmazása nem lehetséges).

Az útvonal kezdete a versenytérképen bejelölt ellenőrző pont legyen. Végpontját és az itineren elhelyezett ellenőrző bóják helyét a versenytérképen jelölni nem szabad."

Az egyenes itiner régi találmány. Ha igaz, a régi rómaiak alkalmazták először. Lényege, hogy a követendő útvonalat egyenesnek ábrázolják -függetlenül attól, hogy az akármerre kanyarodik, fordul- és az egyenes útvonalon feltüntetik az elágazások helyét, valamint az elágazó utak egy rövidke darabját a követendő útvonalhoz viszonyított pontos (vagy egyes esetekben megközelítő) irányba bejelölve. Az itineren bejelölt utak egymástól való szögeltérését ugyanis nem minden esetben lehet pontosan ábrázolni. Ha például egy derékszögű útkereszteződésben balra folytatódik a követendő útvonal, akkor a jobb oldali utat az itineren éppen az érkezési útra kellene bejelölni, ezt pedig mindenki számára egyértelmű és érthető módon nem lehetne megtenni.

A számunkra egyenesnek bejelölt út lehet, hogy balra vagy jobbra való kanyarodással jár együtt, vagy tényleg egyenesen halad tovább. Mindez az itinerről előre nem olvasható le; csak a helyszínen derül ki. Az itinerről csak annyit lehet megállapítani, hogy az elágazásban hányfelé ágazik az út és hogy nekünk ezek közül melyiken kell továbbmennünk: a jobboldalin vagy a baloldalin, vagy több útra ágazás esetén -mondjuk: balról- az első-, vagy második-, vagy harmadik-, stb. úton.

Az itiner méretarányos és a léptéket minden esetben fel kell tüntetni rajta. A méretarány ismeretében meghatározható, hogy -elhagyva egy elágazást- hány méterre lesz a következő.

Az elv tehát egyszerű. Aki elágazástól elágazásig pontosan méri a távolságot és az elágazásokban odafigyel, az nem tévedhet. A feladat azonban a valóságban általában -több ok miatt- mégsem olyan könnyű. Az egyik ok az, hogy a feladat végrehajtása során ugyanis nem elég csak az itinert nézni, a térképre is figyelni kell. Az itiner végén -hogyan tovább tudjunk menni a következő pontra- tudnunk kell, hol vagyunk a valóságban. Ezért a csapat egy másik tagja a térképen kell, hogy kövesse az utat.

A feladatot az a körülmény is nehezíti, hogy a térképre berajzolt utak egy része már talán nem vehető észre, vagy fordítva: a valóságban vannak olyan utak is, amelyeket nem jelöl a térkép. Ezért aztán -különösen, ha hosszabb az útszakasz és pontatlan a távolságmérés- nehéz eldönteni, hogy hol is vagyunk, merre is kell tovább menni.

A feladat megoldását nehezíti a rendezői lelemény is: sokszor volt rá példa, hogy egy versenyen az itiner készítője útnak tekintett egy olyan -a térképen nem jelölt- vadcsapást, ami éles szögben érte el a követett utat és ami előre tekintve nem volt észrevehető. Sőt: visszafelé tekintve is csak akkor volt felismerhető, ha valaki pontosan mérte ki az elágazás helyét és ott minden irányba körbe vizsgálódva kereste. Elég volt két méterre odább menni és már nem volt látható az út.... Ilyenkor a feladat még akkor is nehéz, ha a menetutasításban felhívják a figyelmet, hogy az itineren több az út, mint a térképen. Az utat nem találó versenyző elbizonytalanodik, hogy vajon jó helyen van-e? Mit tehet mást, mint visszamegy és újból (és újból....) ellenőrzi magát és ha szerencséje van, megtalálja az elágazást. „Csak” időt veszít (és szentséget)...

Egy másik esetben jelleghatárt tekintett útnak a pályakitűző, hasonló gondokat okozva.

Tanulságos eset volt az is, amikor egy régi mecseki versenyen az itiner „kitalálója” azt a cselet eszelte ki, hogy egy elágazásban ugyanarra az útra tereli vissza a versenyzőket. Klasszikus és egyértelmű módon ez nem oldható meg. Mit tehetett hát? Újított.... Az elágazásban eggyel több utat jelölt be, mint amennyi a valóságban volt. A szerencsétlen versenyzők keresgéltek a hiányzó utat és vagy rájöttek arra, hogy mire gondolt a rendező, vagy nem. Addig már több versenyen is előfordult, hogy többször is végig kellett járni ugyanazokon az utakon -vagyis körbe kellett járni-, de hogy egy elágazásban vissza kelljen fordulni, arra még nem volt példa korábban. A verseny végén sokan szidták a rendezőket. Ha nem is jogosan (akkor még ez nem volt tiltva), de megérthetően.

Ma már a szabályzat tiltja az ilyen visszafordítást: csak annyi utat jelölhet egy útelágazásban az itiner, amennyi a valóságban is van.

Mi tehát a helyes eljárás? Pontosan kell mérni a távolságot és ott kell keresni az útelágazást, ahol az van. Persze, ez is csak abban az esetben vezet gyorsan eredményre, ha az itiner készítője is jól mérte le a távolságot a valóságban és ennek megfelelően rajzolta meg az itinert.

A feladat azonban nem csak abból áll, hogy végig kell haladni az itiner által meghatározott utakon és a végére érve folytatni kell az utat a következő érintési pontig. A csapatnak (vagy egyéni versenyzőnek) minden útba eső bójánál igazolnia is kell, és ez gyakran okoz problémát a versenyzők részére. A szabályzat ugyan pontosan meghatározza a bóják szabályos elhelyezésének módját, a rendezők egy része azonban ezeket az előírásokat előszeretettel nem veszi figyelembe, így akarva-akaratlan nehezítik a versenyt és ezzel -szintén akarva, vagy akaratlanul szinte szerencsejátékká alakítják a feladatot.

Két példa a rendezői rossz szokásokra:

A szabályzat előírja, hogy „a bójákat úgy kell elhelyezni, hogy egyértelműen eldönthető legyen, az adott bója melyik úthoz tartozik.” Ennek ellenére gyakran előfordul a legrutinosabb rendezők versenyein is, hogy pl. egy éles-szögű útkereszteződésben úgy helyezik el a bóját, hogy az közelebb van az egyik úthoz, mint a másikhoz. Ha a versenyző nem méricskél, hanem úgy gondolkozik, hogy a bója ahhoz az úthoz tartozik, amelyikhez közelebb van, akkor nem biztos, hogy szerencséje van, mert, ha a távolabbi sincs 1 méterre a másik út szélétől, akkor azon az úton haladva is jónak kell értékelni. Ha a szerencsétlen versenyző elkezd méricskélteni arasszal (mert mással nem szabad), eldöntendő, hogy az út szélétől mért távolság 90, vagy netán 110 cm, akkor meg az esetleges mérési hiba miatt igazol rosszul, vagy nem igazol ott, ahol kellett volna.

Nem tanácsos a rendezők számára az ilyen helyzetek előidézése, mert csak vitákat kavart. Leírtuk már a kötelező útvonalnál is: a versenyző számára a feladat az, hogy a kijelölt útvonalon haladjon végig, és annál a bójánál igazoljon, amelyik a feladathoz tartozó úton van, nem pedig az, hogy centiméterre pontosan saccolja meg a bója és a bizonytalan útszél távolságát.

A szabályzat azt is előírja, hogy „A bójákat lehetőleg az útra helyezzük, ha erre nincs mód, akkor az út szélétől 1 méteren belülre, az útról kitűnően látható módon.” A „kicentizésről” már volt szó. A rendezők azonban -ha jóhiszeműek vagyunk, akkor arra gondolhatunk- nem ismerik jól a szabályzatot, nem emlékeznek arra, hogy a bóját „kitűnően látható módon” kell elhelyezni. Nagyon gyakran ugyanis úgy helyezik el a bóját, hogy azt csak az veszi észre, aki az út egy meghatározott pontján éppen egy meghatározott irányba és magasságba néz. Egy nagy hagyományú bajnoki versenyen mindig szerepel itiner, de szinte minden alkalommal vitákat vált ki, mert többek között a bóják elhelyezése vitatható. Előfordult-talán 2009-ben-, hogy az egyik bóját csak akkor lehetett észrevenni, ha a

versenyző az út egy meghatározott pontján balra, kissé hátrafelé nézett közel fejmagasságban. A bója ugyanis az út-menti sűrű bokorban úgy volt elhelyezve, hogy menetirányból nem látszott. Egy ilyen bójaelhelyezés eldöntheti a versenyt. Adott esetben az itt elkövetett bójahiba miatt az esélyes csapat lecsúszott az aranyéremről.

Végül legyen egy példa arra is, hogy hogyan lehet a szabályok helyes alkalmazása mellett is nehezíteni a versenyt.

Ahogy arról már volt szó, az itiner hibamentes teljesítése megköveteli a pontos távolságmérést. Nem centiméterre, mint amiről feljebb írtam, hanem méter nagyságrendű pontossággal. A távolságmérési feladatról tudjuk, hogy plusz-mínusz 1% eltérésen belül még nincs hibapont, azon felül viszont már igen. A szabályzat előírja, hogy az itiner végpontját a versenytérképen jelölni nem szabad. Ezt használták ki a rendezők az egyik versenyen, ahol az itiner végén nem volt bója, hanem csak az utolsó elágazástól mérve öt és tíz méterrel az itiner vége után. A versenyzők azért reklamáltak, mert a két bója között nem volt 10 méter távolság, másrészt azt állították, hogy az első bója az itiner végén, jó helyen volt, a rendezők mégis hibának értékelték. Mindkét észrevétel egyértelműen elutasítható volt. A tíz méteres eltérés az általában érvényes előírás az érintési pontokra és néhány feladatra. Itt azonban egyértelműen távolságméréssel volt csak eldönthető, hogy melyik bója tartozik még az itinerhez. Távolságmérési feladatoknál pedig nincs ilyen korlátozás. A másik észrevételre is egyszerű a magyarázat: olyan rövid szakaszon, mint amilyen az itiner utolsó szakasza volt, nem szabad 1 métert sem tévedni!

Azon a versenyen ezt a feladatot és értékelését (és emiatt a rendezőket) nem zárták szívükbe a versenyzők, de a szabályzat előírásai alapján nem vitatható, hogy az itiner és értékelése korrekt volt.

Ajánlás a rendezőknek: nem feltétlenül muszáj követni a fentebbi példát! (Bár ki tudja? Ma már pl. az úszásnál ezredmásodperceket is mérnek. Lehet, hogy a túraversenyzésben előbb-utóbb centiméterek, századpontok fognak dönteni....)

Még egy ajánlás egy nagy múltú versenyen szerzett tapasztalat alapján: A rendezők ne felejtkezzenek el a szabályzat 20.1. pontbeli táblázata alatti megjegyzés első mondatáról, mely szerint: *„Amennyiben az idegen (más kategória) bójája az ellenőrző pont körrel jelölt körzetén belül van, vagy feladat esetében a feladat határait jelző vonal közvetlen közelében -akár kívül, akár belül- van, akkor tévesztő bójának tekintendő.”* Ez ugyanis azt -is- jelenti, hogy ha az itinerhez tartozó úton elhelyezett idegen bójánál történő igazolást helyesnek kell elfogadni. Kivétel, ha a rendezők a menetutasításban közlik, hogy a terepen más méretű, kivitelezésű idegen bóják is vannak. Ilyen esetekben az idegen bójánál történő igazolás tévesztőbójánál tett igazolásnak minősül.

A nem az itinerhez tartozó, hanem egy arról leágazó úton -de az itiner útjáról észrevehető módon, legfeljebb 25 m távolságban- elhelyezett idegen bójánál (másik kategória bójájánál) történő igazolást tévesztőnek kell értékelni. Vagyis 100 hibapont helyett csak annyi adható, amennyi az adott feladat esetében egy tévesztő bója értéke. Ellenkező módon született döntés helytelen, megóvható!

3.3.2. Szöveges útvonal-leírás (szöveges itiner)

A szabályzatból:

"17.9. Szöveges útvonalleírás (itiner)

Ez a követendő útvonal szöveggel megfogalmazott végrehajtási utasítás sorozata, pl.: haladj a piros kereszt jelzésen ÉNy-i irányba addig, amíg a zöld sáv nem keresztezi utadat, ezután ezen menj DNy felé.....,vagy: x-től K-re elindulva 480 m után fordulj DNy-i irányba.....stb.

Az ilyen típusú feladat megadásnál a terep alapos bejárása és a szöveg követhető és érthető megfogalmazása szükséges."

A szöveges itiner tulajdonképpen egy olyan útleírás, amely írásban rögzíti, hogy melyik úton, hány méterre van a következő elágazás és ott milyen irányban kell tovább menni. Az elágazás felé közeledve még nem tudjuk, hogy hányfelé ágazik el az út, csak azt, hogy ott az elágazásban az északi iránytól hány fokkal kell eltérni.

Ebben az esetben szükséges a tájoló használata. Egy derékszögű elágazásban és napsütésben, valamint egy hagyományos (mutató) óra birtokában még meg lehet határozni a követendő utat a sokak által ismert módon. Ha azonban az utak csak kis szöget zárnak be, akkor már csak a tájolóval lehet megbízhatóan eldönteni, hogy a jobboldali, vagy a baloldali út a helyes.

Előre nem lehet tudni, hogy az a mondat, mely szerint a 120 m-re következő elágazásnál a 125 fokos szögben induló úton kell tovább menni, mit is takar. Ez az út lehet az előbbi út egyenes folytatása, de lehet egy arról balra vagy jobbra kanyarodó elágazás is. Hogy mi a valóság, az csak a helyszínen lesz egyértelmű.

A korrekt verseny biztosítása érdekében a rendezők részéről alapvető feladat a távolságok és irányok pontos megadása. Továbbá: itt is -akárcsak bármely más feladatnál- a bóják kihelyezésének módjára vonatkozó előírások figyelembe vétele. Ezek után az itiner sikeres végrehajtása a versenyzők részéről „csupán” pontos távolság- és iránymérést igényel, akár csak az egyenes itinernél.

A szöveges itiner felsőfokú versenyeken ritkán szokott elfordulni. Kár érte, mert kis odafigyeléssel, korrekt módon alkalmazott furfanggal ez a feladat is kellően nehezíthető és ez is színesítené a versenyeket.

3.4. Szintmenet, szintvonalkövetés

A szabályzatból:

"17.10. Szintmenet, szintvonalkövetés

Szintmenet

Ennél a feladatnál a terepen a térképen bejelölt szintvonal szerinti magasságban kell haladni, ami adott esetben – térképi 1 mm-nél kisebb távolságokon belül – eltérhet a szintvonal által megjelölt útvonaltól.

A feladatot színessé tehetjük úgy, hogy közbeiktatunk szintváltásokat. Ezeket valamilyen tereptárgyhoz vagy terepidomhoz kapcsolódóan kell kijelölni.

Szintvonalkövetés

Ennél a feladatnál a térképi szintvonal által kijelölt utat kell követni, ami a térkép méretarányából szükségszerűen következő pontatlanság miatt nem jelent szigorú szinttartást. (Ez a feladat az útvonalkövetés – lásd 18.6. pont – speciális esete.)"

A szabályzat szövegét olvasva az a következtetés vonható le, hogy nehéz különbséget tenni a kétféle feladat között. Valójában nem a különbségtétel nehéz, hanem a szabályzatnak megfelelő pályák kitzúzése. Ez különösen a szintmenetre igaz, arra viszont annyira, hogy

felsőfokú versenyen nem is tartjuk szerencsésnek a szintmenetet, mint feladatot. Hogy miért, azt az alábbiakban megpróbáljuk kifejteni.

3.4.1. Szintmenet

A szintmenet aránylag ritkán alkalmazott feladat és szerencse, hogy ez a gyakorlat.... Ezt a feladatot ugyanis tapasztalataink szerint nagyon eltérő módon ítélik meg az egyes rendezők és általában a versenyzők. A problémát általában az okozza, hogy sokan komolyan veszik azt, amit nem volna szabad. A szintvonal az elmélet szerint az azonos tengerszint feletti magasságú pontokat összekötő vonal. A térképen ábrázolt szintvonal azonban gyakran nem tud megfelelni ennek feltételnek: a térképi 1 mm-en (10-15 méteren) belüli szintváltozásokat nem lehet ábrázolni. Ezért a feladat – adott esetben, amennyiben a kitézés nem volt tökéletes – nem is értékelhető korrekt módon! A kitézés viszont csak kis valószínűséggel lehet tökéletes, mert a térképekre rajzolt szintvonalak csak tájékoztató jellegűek, egyes térképi helyeken nem alkalmasak arra, hogy felsőfokú versenyeken megbízható és megkérdőjelezhetetlen alapot adjanak bóják kihelyezéséhez.

Éppen ezért az azonos magasságú pontok megjelölése a valóságban a rendezők számára is nehézséget okoz. A jelenleg kapható magasságmérő műszereknek is van hibahatára, és ez legalább akkora, hogy csak bizonyos terepviszonyoknál teszi lehetővé a teljesen korrekt, a versenyzők által műszer nélkül is követhető pálya kijelölését. Erősen szabdalt terepen a szintkövetés átmegy szerencsejátékba. Amennyiben a bóják nem tereptárgyon vannak (melyeket viszonyítási alapnak tekinthetnek a versenyzők), teljesen szubjektívvé válik, hogy a látható bóják közül melyiket lehet jónak tekinteni, melyik lehet a rossz. Ha viszont a bóják kihelyezését tereptárgyakhoz kötjük, akkor a feladat már tulajdonképpen egy speciális kötelező útvonal feladattá lényegül át. A problémán még az sem nagyon segít, ha a rendezők a menetutasításban felhívják a figyelmet arra, hogy a szintmenet feladat végrehajtása során nem érdemes a térképet nézni, mert az pontatlan lehet. Nagy valószínűséggel megjósolható, hogy a célban vita alakul ki a rendezők és a versenyzők között.

A szintmenetnél egy kissé talán precízebben kitézhető és megoldható feladat a szintvonalkövetés.

3.4.2. Szintvonalkövetés

A szintvonalkövetés egy olyan speciális útvonalkövetés, ahol nem a rendezők által piros színnel berajzolt útvonalon kell végig menni, hanem a menetutasításban meghatározott (megjelölt) térképi szintvonalat kell követni a valóságban. Ez a feladat egyszerű – gondolhatja a gyanútlan versenyző-, hiszen azt könnyű észrevenni, ha véletlenül felfelé vagy lefelé eltérünk a szinttől. A valóságban azonban nem is olyan könnyű észrevenni a vízszintestől való eltérést.

Ennél a feladatnál a rendezőknek tudniuk kell és a versenyzőknek is tudomásul kell venni, hogy a térképen jelzett szintvonal nem mindig halad vízszintesen; vannak benne kisebb ereszkedések, emelkedések, és lehetnek közben kisebb árkok, ahol az árok szélességének és mélységének megfelelően a szintvonalak a valóságban élesen görbülnek, de amit még a tízezres léptékű térképen sem lehet pontosan ábrázolni. A szintvonal követését több körülmény is nehezítheti. Ilyen lehet például a terep hirtelenül és jelentősen változó

fedettsége is. A közbeeső, esetenként túl sűrű és szűrő-csípő aljnövényzet miatt a versenyző néha kénytelen lejjebb vagy feljebb menni, majd újra megkeresni a szintvonallal jelölt magasságot és tovább követni a térképen jelölt szintvonalat.

Másik nehéz eset az, ha közben kanyarog a szintvonal, pl. egy nem szabályos kúpot kerül meg, vagy kis árkokkal, vízmosásokkal szabdaltszerűen kell egyenesen, a szintvonalon - amely csak elvileg vízszintes! - haladni.

A feladatot nehezíthetik a rendezők azzal is, hogy szintváltást is közbeiktatnak. Ez azt jelenti, hogy a kötelező útvonal egy pontján - aminek a beazonosítása nem feltétlenül egyszerű, mert nem biztos, hogy tereptárgyra esik - a szintvonalra merőlegesen folytatódik egy következő szintvonalig, vagy még tovább egy másikig.

Ha feltételezzük, hogy a szintvonalak között az adott helyszínen a magasságkülönbség annyi, amennyit a térkép jelöl, akkor a feladat jó megoldásának ebben az esetben az is feltétele, hogy a versenyzők haladás közben pontosan „mérni” tudják a szükséges magasságvesztést vagy emelkedést.

Ha abból indulunk ki, hogy akármennyi is a szintkülönbség a két vonal között, nekünk az egyik vonalról a másik vonalra kell átjutni, akkor viszont arra kell ügyelni, hogy akkora távolsággal távolodjunk el az addig követett szintvonaltól, amelynek vízszintes vetülete megegyezik a térképen jelölt szintvonalak között mérhető és a valóságnak megfelelően átszámolt távolsággal.

Bármelyik módszert is választjuk, ha pontosak vagyunk, nagyot nem tévedhetünk.

A magasság mérésére van aránylag megbízható módszer: a saját magasság ismeretének felhasználása. Ha pl. a versenyző addig megy lejjebb, amíg a helyén maradt versenyzőtársa cipőtalpával lesz egyvonalban a szeme, akkor tudhatja, hogy a magasságvesztése kb. a saját testmagassága. Ezt még kétszer kell megismételni és akkor nem tévedhetünk sokat 5 méteres szintvonal-távolság esetén. Ez nemcsak az átlagos testmagasságú (kb. 170-175 cm-es) versenyzőkre igaz: ha valaki 2 méter magas, akkor -ha közben nem korrigál- 5 m-en csak 60-80 cm-t téved, ami még mindig elég kevés ahhoz, hogy emiatt bóját tévesszen.

Felfelé menet a módszer értelemszerűen módosítva alkalmazandó.

Az álbójáktól mindig nehéz elhatárolni magunkat, a szintvonalkövetésnél pedig talán még nehezebb eldönteni egy adott bójánál, hogy az jó-e nekünk, vagy inkább célszerű azt békén hagyni. A kötelező útvonalaknál szokásos „jobbra-balra két méteres sáv” ennél a feladatnál nem értelmezhető. A „tisztességes” rendezők a bójákat tereptárgyakra vagy annak közelébe helyezik, hogy a térkép alapján könnyen eldönthető legyen: az adott bója az útvonalra esik-e vagy sem.

Persze, sok rendezőnek nem célja az, hogy a versenyző számára a döntés egyértelmű lehessen. A rendezők egy része szereti „szétszórtani” a mezőnyt, keresi a félreérthető megoldásokat és nem érdekli az, hogy a verseny végén sokan szidni fogják...

A fentiek miatt a szintvonalkövetésnél a bóják kihelyezése legalább olyan kényes feladat a rendezők részére, mint akár a szerkesztett pont volt. Itt is igaz: bárki -a legjobb versenyző is!- tévedhet, de ha a legjobbak többsége téved, akkor gyanús a dolog: valószínű, hogy a bóják elhelyezése volt pontatlan.

Szándékosan nem írom azt, hogy tévedtek a rendezők, mert ilyen esetekben általában nem annyira tévedésről, hanem inkább a feladat eltérő megítéléséről, esetleg a menetutasításban megfogalmazott feladat egyes mondatainak félreértéséről is szó lehet.

Példa erre egy hajdani verseny, melyről már korábban írtunk. Most egy más szemszögből lesz szó arról a szintvonalkövetésről.

Az említett versenyen a legnagyobb reakciót több okból is a szintvonalkövetés váltotta ki. Egyik volt az alábbi:

Az a szintvonal, amit követni kellett a terepen, egy szakaszon közép-zöld színnel jelölt területen haladt át. Azt, hogy a követendő szintvonal környékén ennyire besűrűsödik a bozót, a kitűzéskor még előre látni nem igazán lehetett. A verseny előtti héten azonban már látható volt, hogy a szintvonal itt-ott áthatolhatatlan sűrűségű helyeken halad. Ezért ezen a szakaszon a rendezők nem tettek álbóját, sőt bóját sem. Be is írták a menetutasításba, hogy a közép-zöld szakaszon nincs bója. Ezzel azt kívánták sugallni a rendezők, hogy célszerű megkerülni a sűrű zöldet. Ennek ellenére mégis sokan ott próbáltak áthaladni.

Tanulság a rendezők számára: amikor menetutasítást írnak, próbáljanak a versenyzők fejével gondolkozni és törekedjenek a teljesen egyértelmű megfogalmazásra. Nem jó, ha a pontatlan fogalmazás miatt a versenyzőnek kell kitalálni a rendező gondolatát és rosszul jár az, aki nem arra gondol, amire a rendező. Ha a rendezők azt akarják, hogy a versenyzők ne menjenek át egy adott szakaszon, akkor azt kell leírni.

3.5. Szabad sorrend

A szabályzatból:

"17.11. Szabad sorrend (optimális útvonal)

A térképen piros vonallal körülhatárolt, tetszőleges alakú területen belül a bejelölt, illetve szövegesen meghatározott pontok érintési sorrendje szabadon választható, a csapat (versenyző) dönti el az útvonalát. A menetutasításban meghatározott feladat megoldási idejét a pályakitűző optimálisnak ítélt útvonala alapján kell kiszámítani."

A fentiek alapján ez a feladat abból áll, hogy a térkép piros vonalakkal körülhatárolt területén belül található, meghatározott – a térképen is szereplő – tereptárgyakat tetszőleges sorrendben meg kell keresni és ahol bója van ott igazolni kell. Azok a bizonyos tereptárgyak bármik lehetnek: pl. jellegfák, sziklák, mélyedések, árokvégek, gödrök, stb. A feladat kettős: Egyrészt meg kell határozni a tereptárgyak célszerű megkeresési sorrendjét, hogy a megadott idő alatt teljesíteni tudjuk a feladatot. Másrészt el kell tudni dönteni, hogy a megtalált tereptárgyak valóban azok a tereptárgyak, melyeket a rendező meghatározott, melyek rajta vannak a térképen.

Ha a tereptárgyak pontosan vannak bejelölve a térképen és a térkép nem tartalmaz a témára vonatkozó hibákat, akkor ez nem szokott problémát jelenteni. Ez a feladat ilyen módon (pontbejelöléssel) ritkán alkalmazott feladat. Talán jó is így, mert ez nem is annyira tájékoztató, hanem inkább erőnléti feladat. Aki bírja erővel, annak mindegy, hogy milyen sorrendben keresi meg a pontokat, az adott idő alatt biztosan teljesíteni tudja a feladatot.

Ha a pontokat nem jelölik be, hanem a menetutasításban szövegesen határozzák meg, már kicsit nehezebb a helyzet, akkor tanulmányozni kell a térképet, gondolkodni is kell (el kell dönteni, hogy merre induljunk), nem biztos, hogy elég az erőnlét és a tájékoztató tudás.

A tereptárgyak megkeresési sorrendjének meghatározásánál két dolgot célszerű figyelembe venni. Az egyik az, hogy a lehető legrövidebb útvonalon keressük meg az érintendő tereptárgyakat, a másik az, hogy a feladat során lehetőleg minél kevesebb legyen a szintemelkedésünk. A két cél figyelembe vételével határozandó meg a követendő útvonal. Ha a feladathoz tartozó terepen haladást akadályozó körülmények állnak fenn: egy nagy

domb, ingovány, mély árok vagy sűrű bozót, esetleg sziklás terület, stb., ez esetben gyakran nem a legrövidebb útvonal az ésszerű.

Ha nem adódik lehetőség arra, hogy az egyes pontokat (tereptárgyakat) egyértelmű útvonalakon érjük el, akkor minden esetben célszerű meghatározni a követendő irányt és a következő pont távolságát, és ennek figyelembe vételével, a távolságot folyamatosan mérve kell haladni. Így lehetünk csak biztosak benne, hogy a keresett tereptárgyat találtuk meg.

Ezt a feladatot általában kedvelik a rendezők. Nem csak azért, mert ez a feladat jól megválasztott helyszíneken bő lehetőséget biztosít a versenyzőknek tévedésre, hanem azért is, mert itt a versenyzők elméleti tudását is tesztelni lehet.

Vegyünk egy példát: a feladat legyen például gödrök megkeresése a bejelölt területen. Akinek már volt a kezében tájfutó térkép és próbált már aszerint tájékozódni a terepen, jól tudja, hogy a valóságban sokkal több a gödör, mint a térképen. Ez érthető: a térkép jelkulcs egyértelműen meghatározza, hogy mekkora gödröket kell ábrázolni a térképen. A méreten aluliakat elvileg figyelmen kívül lehet hagyni. A jelkulcs tehát elvileg egyértelmű, a valóság azonban nem ilyen egyszerű. A jelkulcs szerint a gödröt egy kis barna színű V betűvel jelölik. Az ilyen jel a " ... mérethelyesen már nem ábrázolható, meredek falú (minimum 2 m átmérőjű) gödör, lyuk jelölésére szolgál. A környezeténél minimum 1 méterrel mélyebbnek kell lennie. Pontos terepi helye a jel súlypontja, a jel északra tájolt." A probléma ott kezdődik, hogy a valóságban esetenként nagyon nehéz eldönteni, hogy egy gödör átmérője van-e 2 méter, vagy nincs. Már csak azért is, mert a gödör nem okvetlenül szabályos kör alakú és lehet, hogy egyik irányban az átmérő több, mint 2 méter, keresztben pedig esetleg csak másfél. Lehet, hogy egy gödör az átmérőt tekintve megfelelő méretű, tehát a térképen ábrázolandó, de nincs 1 méter mély, tehát mégsem kell ábrázolni. Vagy fordítva: mélyebb, mint egy méter, de nincs két méter átmérőjű. Az ilyen esetek nem csak a térkép készítőjének okoznak gondot, hanem a versenyzőnek is: adott esetben nehéz eldönteni, hogy a megtalált gödör az a gödör-e, amelyet a térkép ábrázol. A kétséget főként az okozza, hogy a gödör mérete éppen határeset, és nem tudhatja a versenyző, hogy a térképkészítő ezt gödörnek ítélte-e meg, vagy sem, tehát kereshető a közelben egy másik gödör. Ha nincs, akkor a megtalált a jó, ha van, akkor újabb probléma állt elő: keresni kell egy közeli tereptárgyat, amihez viszonyítva eldönthető, hogy melyik gödör az igazi. Gyakori, hogy a térképkészítők (akik általában tájfutók és nem ismerik a tájékozódási versenyek feladatait!) az előírt méreteknél egyértelműen kisebb gödröket is bejelölnek a térképre, mindezt – gondolom – a tájékozódás megkönnyítése miatt teszik. Ezzel azonban megnehezítik a tájékozódási versenyzők dolgát. Az viszont, hogy a meghatározott méretnél nagyobbat ne jelölnének be, gyakorlatilag nem fordul elő. Ha mégis előfordul, hogy nagyobb gödör nincs jelölve, annak egy logikus oka lehet: a térkép elkészülte után keletkezett (készült) a gödör.

(Nehezen felejthető el azt a Bükk-hegységbeli verseny, ahol az egyik érintési ponton a térkép egy gödröt ábrázolt, de kettő volt ott egymás mellett és mindkettőben volt bója. Melyik lehet az „igazi”? Józan ész alapján nyilván a nagyobb gödör az igazi, a kisebb biztosan kisebb az előírtnál. Adott esetben viszont a rendezők a kisebb gödröt találták jónak, mert hogy szerintük az volt pontosan a térképen jelölt helyen egy közeli sziklához viszonyítva.... Lehet vitatkozni, igaza volt-e a rendezőknek, de akár igazuk volt, akár nem, hibáztak. Lehet, hogy az érintési pont környezetét jelölő piros körön belüli sziklához viszonyítva a kisebb gödör volt a jó helyen. Ebben az esetben viszont hibásnak kell értékelni a térképet, a térkép készítője ugyanis biztosan a nagyobb gödröt rajzolta be a térképre, legfeljebb rossz helyre. A rendezők tehát mindenképpen hibáztak: vagy rossz

helyre tették a jó bóját, vagy jó helyre tették, de a térképhiba miatt nem lett volna szabad tévesztő bóját kihelyezni.)

Visszatérve az említett példafeladatra: Itt még nincs vége a problémáknak, vagy egyéb vetülete is a dolognak. A jelkulcs nem csak a „Gödör” fogalmát és jelét határozza meg, hanem a „Mélyedés” és a „Kis mélyedés” fogalmát is. A valóságban a kis mélyedés és a gödör nagyon könnyen összetéveszthető, mert szinte szóról szóra megegyezik a definíciójuk (legalább 2 méter átmérő, legalább 1 méter mélység), az eltérés csupán csak annyi, hogy a gödör jele a mesterséges mélyedések ábrázolására szolgál. Ezt viszont nem a gödör fogalmánál, hanem a kis mélyedés fogalmánál tartalmazza a jelkulcs. A gödör esetében tehát tudni kell: a gödör *mesterséges* mélyedés. Persze, a valóságban az sem mindig könnyen eldönthető, hogy az előttünk lévő mélyedés természetes vagy mesterséges eredetű-e.

(Egy bajnoki versenyen fordult elő néhány éve, hogy a rendezők túl kicsinek találták az általuk ásott gödröt, ezért odakészítettek egy ásót, hogy a versenyzők mélyítsék tovább, ha kicsinek találják... A vicc az, hogy voltak, akik ezt meg is tették!)

A rendezők még tovább nehezíthetik a szabad sorrend feladatot. Számítva arra, hogy a versenyzők nem ismerik kellő alaposággal a térképjeleket, a feladat meghatározható úgy is, hogy csak azoknak legyen reménye a hibátlan megoldáshoz, akiknek a térképjelek helyes értelmezése nem okoz problémát.

Példa erre egy Kaposvár környéki verseny, ahol a rendezők azt írták elő, hogy kis kúpok, halmokat kell megkeresni az adott területen belül. Az egyik bója kis halmon volt elhelyezve, ami nem kúpszerű, hanem ovális alakú volt. Akik itt tévedtek, azok számára a célban derült ki, hogy az adott domborzati idom nem kúp, nem halom, hanem „Hosszúkás halom” volt és ezt külön térképjellel ábrázolják.

A szabad sorrend feladatnak egy speciális esete az, amikor az a feladat, hogy a csapat (versenyző) egy kijelölt területen belül keresse fel a térképen bizonyos, megnevezett tereptárgyakat és ahol bóját talál, ott jelöljön.

Manapság egyre inkább jellemző az ilyen jellegű feladat. Ilyen esetekben ugyanis nem számít, hogy hibás a térkép, hogy a megjelölt területen belül egyes meghatározott tereptárgyakból több van, mint a térképen. Ilyenkor a feladat lényege éppen az, hogy az adott tereptárgyak egymáshoz és más tereptárgyakhoz viszonyított helyzetéből kell kideríteni, melyek azok, amelyek ábrázolva vannak a térképen. Az ilyen feladatoknál különösen vigyázni kell arra, hogy az alkalmazott megnevezéseket a hivatalos jelkulcsnak megfelelően értelmezze a rendező, egyébként a verseny végén törvényszerűen bekövetkezik a nézeteltérés! (Gödör – kis mélyedés, halom – hosszúkás halom, kőmező – sziklamező, stb.)

3.6. Domborzat-felismerés

A szabályzatból:

"17.12. Domborzat-felismerés

A térképen piros vonallal körülhatárolt, tetszőleges alakú területen belül a menetutasításnak megfelelő sorrendben kell felkeresni és azonosítani a domborzati idomokat (szárazárok, gödör, gerinc, metsződés stb.).

*Pl.: a négyszög (síkídom) D-i csücskénél található gödörből elindulva, haladj végig a szárazárkon DNy-ról ÉK-re majd az ÉNY-i metsződésen kaptass fel a gerincre, a gerincen ballagj D felé stb., vagy: keresd fel és menj végig a száraz árkokon.
(A domborzat-felismerés az útvonalkövetés egy speciális esete.)"*

A domborzat-felismerés érdekes módon ritkán alkalmazott versenyfeladat, legalábbis felsőfokú bajnoki versenyeken ritkán fordul elő. Talán azért, mert a felsőfokú versenyzők részére olyan „szájbarágós” tűnik. Sajnos, nem tudok semmi emléket felidézni erről a feladatról.

A feladat fenti meghatározása eléggé egyértelmű. Ha pontos a feladat szövege és a bóják kihelyezése, akkor gyakorlott versenyzők esetében nehéz elképzelni a hibázást. Persze, ez többé-kevésbé tulajdonképpen minden feladatra igaz.

Ez a feladat a kezdők számára lehet érdekes, akik még nem ismerik annyira a jelkulcsban előforduló kifejezéseket, illetve azok tartalmát, jelentését. Aki még csak hallotta vagy olvasta a jelkulcsbeli kifejezéseket, de még a valóságban nem látott pl. metsződést (vagy látott ugyan, de nem tudta, hogy az a metsződés), annak menet közben kell felismerni a valóságban és ebben van némi kockázat.

Úgy gondolom, hogy jó lenne, ha az alapfokú és középfokú versenyeken ez a feladat általánossá válna, minden versenyen szerepelne. A kezdő versenyzők ezzel rá lennének kényszerítve arra, hogy alaposan megtanulják a jelkulcsban előforduló fogalmakat és térképjeleket. Ezzel a későbbiekben (felsőfokú versenyeken) elkerülhetik az olyan kínos meglepetéseket, amilyenről az előbb ismertetett feladat (szabad sorrend) kapcsán írtunk.

3.7. Térképhiha felismerés

A szabályzatból:

"17.13. Térképhiha felismerés

A térképen piros vonallal körülhatárolt, tetszőleges alakú területen belül a menetutasításban konkrétan megfogalmazottak alapján fel kell ismerni a versenytérkép hibáit, amelyek lehetnek: tereptárgyak hiánya, plusz tereptárgyak jelölése, nem megfelelő térképjellel jelölt, vagy nem megfelelő helyre berajzolt tereptárgyak stb.

A feladathoz a versenytérképnél nagyobb léptékű térkép alkalmazása ajánlott."

Ez megint egy olyan feladat, ami első olvasásra egyszerűnek tűnik. A problémák csak a konkrét esetek kapcsán jönnek elő. Elvileg tiszta a kép: A rendezők kiválasztanak egy területet, alaposan bejárják, mindent ellenőriznek és észrevesznek X hibát. Megírják a menetutasításba bekerülő szöveget, amit a versenyen kézhez kap a versenyző. A verseny kapcsán aztán kiderül, hogy mennyire voltak alaposak, precízek a rendezők: "ér-e" egy-két pályakitűző annyit, mint 40-50 versenyző?

A tapasztalatom lehangoló: ennél a feladatnál a múltbeli versenyek alapján a válasz egyértelműen nem. Minden alkalommal az derült ki, hogy a versenyzők a rendelkezésükre álló rövid idő alatt több térképhihát találtak, mint amennyit a rendezők a feladat előkészítése, kitézése során. Sajnos, nincs pontos adat arról, hogy hány olyan verseny volt, ahol szerepelt ez a feladat, de nagyon valószínű, hogy egyetlen egy versenyen sem sikerült úgy a rendezés, hogy ne lett volna jogos észrevétel a versenyzők részéről.

Tény, hogy az utóbbi néhány évben ez a fajta feladat nem nagyon fordult elő. A rendezők - úgy tűnik- félnek tőle. Kár érte, mert ennek a feladatnak helye lenne a bajnoki versenyeken is, de természetesen csak akkor, ha sikerülne kidolgozni hozzá azokat a szabályokat, irányelveket, melyek alkalmazásával a feladat egzakttá tehető.

A fő problémát két dolog okozza: az egyik, hogy még a legjobb térképen is sok apróbb hibát lehet találni, ami egyrészt abból adódik, hogy a térkép elkészülést követően óhatatlanul egy sor változás következik be a valóságban, a terepen (új műtárgyak, változások a növényzetben, új utak, régi utak eltűnése, új gödrök, stb.), másrészt abból, hogy eleve hibásan készült a térkép. Egy másik probléma lehet, hogy ugyanazt a terepen látható terepidomot másképp ítéli/ítélheti meg a térkép készítője, a rendező és a versenyző.

Néhány gondolat a rendezők számára:

A fentiek miatt a térképhiba keresési feladat esetében a rendezőknek a szokásosnál is precízebben kell eljárni. Arra kell törekedni, hogy a feladat félreérthetetlen legyen. Kerülni kell mindazokat a lehetőségeket, melyeknél az eltérő értelmezésnek szerepe lehet. Pl.: Nem célszerű, ha jellegfák szerepelnek a feladatban. Ha például úgy szól a menetutasítás, hogy "Számoljuk össze, hogy a bejelölt területen hány olyan jellegfa van, amelyeket nem jelöl a térkép.", akkor biztosra vehetjük, hogy a versenyzők között többen is lesznek, akik olyan fákat jelölnek -jogosan, vagy legalábbis elutasíthatatlanul-jellegfaként, melyekre a rendezők nem gondoltak. A jellegfa fogalma ugyanis a tájfutó jelkulcsban nincs meghatározva, csak annyi szerepel benne a jellegfa jelénél, hogy a jel pontos magyarázatát a térképen kell megadni. Ez a térképi definiálás azonban általában hiányzik. Jellegfa nyilvánvaló esete: fenyőerdőben lombos fa, vagy fordítva. Tiszta eset még a fiatal erdőben található egy-egy öreg fa, de egy lombos erdőben egy nyírfa vagy nyárfa is jellegfának tekinthető. Ha viszont egy gyertyánerdőben van egy tölgyfa, ezen már jól el lehet vitatkozni....

Bizonyos esetekben biztosra vehető, hogy csak "okos enged..." alapon lehet dönteni, vagy lehet ragaszkodni korlátolt módon a rendezőség eredeti "jó" megoldásához, de akárhogy is döntenek, az már nem lehet igazságos, mert mindenféle döntés -bármely döntés!- valakinek/valakiknek kedvez mások kárára.

A jellegfákhoz hasonló a gödrök esete is. Hiába ellenőriz minden gödröt mérőszalaggal a rendezői gárda, biztos, hogy lesznek olyan gödrök, melyek határesetet képeznek. Ilyen esetben megint a szerencse kerül előtérbe: az a versenyző jár jól, aki ráhibáz arra, amit a rendezők -esetleg hosszas vita után- előre eldöntenek. Ebbe a kategóriába tartozik (teljesség igénye nélkül): az útkereszteződés, sziklatömb, sziklatorony, kőmező, kis kúp, halom, kis mélyedés, stb.

Célszerű olyan tereptárgyakat választani, melyek félreérthetetlenek. Pl. egy magasles az mindenkinek magasles, egy vadetető mindenkinek vadetető, ezeket nehéz lenne félreérteni, félremagyarázni. Ebbe a kategóriába tartozik -teljesség igénye nélkül-: a határjel (határkaró), erdei pihenőpad, épület, sír, magas torony, híd, gyaloghíd, barlang, stb.

A versenyzők számára csak azt tudom tanácsolni, hogy az adott feladat kapcsán ne nagyon merüljenek el az elméletben, szorítkozzanak a józan eszükre. A rendezők is (a jobbak, akik nem okvetlenül akarnak trükközni a versenyzőkkel) általában a józan eszükre hallgatva tűzik ki a pályát és határozzák meg a feladatokat.

4. Egyéb előfordulható feladatok

A jelenleg (2016) érvényes szabályzat (a 2010.,. évi kiadás) nem szabályoz több feladatot. A versenyeken alkalmazható feladatokról szóló 17. fejezet bevezető soraiban ezt lehet olvasni:

"Az ismertettekén kívül más feladatok is alkalmazhatók a versenyeken. Ennek alapvető feltétele: az adott feladatot szabatosan és egyértelműen kell megfogalmazni, hogy értelmezési hiányosságok ne merülhessenek fel."

Hogy kell érteni ezt? Hát úgy, hogy a rendezők kitalálhatnak új és új feladatokat a versenyekre, akár bajnoki versenyekre is. Egy új feladat felvállalása, bevezetése azonban alapos előkészítést igényel. Különös gonddal kell megfogalmazni a feladatot, tesztelni kell a feladat tervezett szövegét a rendezőség versenyző és nem versenyző tagjaival, minél többel és minden észrevételt meg kell fontolni, meg kell tanácskozni és csak azután szabad határozni a végső szövegre vonatkozóan. Igaz a közmondás: "Több szem többet lát!" Gondolni kell arra, hogy még egy ismert feladat is milyen könnyen félreérthető, hát még egy olyan, ami először fordul elő versenyen.

A továbbiakban néhány olyan feladatról lesz szó, melyeket már egy-két esetben alkalmaztak, de nem terjedt el, pedig érdekesebbé tehetné a versenyeket ezek alkalmazása.

4.1. Szalagkövetés

Nagyon kevés versenyen fordult elő eddig ez a feladat. Első esetben talán egy Fejér-megyei középszintű versenyen lehetett vele találkozni -de nem kizárható, hogy máshol is volt már ilyen korábban!-, majd egy bajnoki Velence Kupán volt feladat, később még egy-két bajnoki versenyen próbálkoztak vele.

A feladat lényege, hogy egy megadott pontból induló szalagozást kell követni egy kacskaringós útvonalon, három-négyszáz méteren át. A végponthoz érve be kell jelölni a versenytérképre a végpont helyét. A feladat érdekes, és azoknak kedvez, akik gyorsan tudnak tájékozódni. Az adott idő alatt ugyanis nincs idő arra, hogy minden irányváltás szögét pontosan meghatározzuk és minden szakasz hosszát pontosan lemérjük, pedig ezek az adatok szükségesek volnának ahhoz, hogy a térképen pontosan meg tudjuk határozni a helyünket.

A feladat érdekes, de az értékelése nem olyan egyszerű. Az értékelést sokféle módon meg lehet oldani. Egy javasolt értékelési mód a rendezők számára: egy átlátszó fóliára koncentrikus köröket kell rajzolni, melyeknek sugarai a feladat méterben mért hosszával arányosak. A fóliát úgy kell a versenyzők térképére helyezni, hogy a körök középpontja a feladat rendezők szerinti végpontjára essék. A hibapontszám mértéke attól függ, hogy a versenyzők által végcélként bejelölt pont hol helyezkedik el. Az elérhető maximális hibapont 60, ennyit az a csapat (versenyző) kap, aki a legnagyobb körön kívülre jelzi a végpontot. A legbelső körön belüli bejelzés nem jár hibaponttal. A legbelső kör átmérője két mm-nél nagyobb ne legyen! A koncentrikus körök számát, átmérőit, a közbenső hibapontszámok pontos értékét a konkrét feladattól, a terepviszonyoktól függően kell megállapítani. Ez mindaddig a rendezők feladata és felelőssége, amíg ez a feladat a szabályzatban szabályozásra nem kerül.

Javaslat a versenyzők számára: Csapatverseny esetén célszerű, ha egyik versenyző folyamatos haladás mellett a távolságot méri, és szakaszonként felírja az egyes szakaszok

hosszát. Egy másik versenyző minden irányváltásnál megméri és feljegyzi az új irányszöveget. Egy versenyző arra figyeljen, hogy lát-e az út során olyan egyértelmű tereptárgyat, amit biztosan jelöl a térkép. Jegyezze fel sorban, hogy mit melyik szakaszon, annak melyik oldalán látta. A végponthoz érkeve döntés előtt érdemes egy-két percet rászánni az adatok összegzésére. Ha van negyedik csapattag is, ő körbe nézhet a közvetlen környéken, talál-e valami helyzetmeghatározásra alkalmas tereptárgyat, terepidomot. Az egyéni versenyzők számára nincs recept: az adott versenyző egyéniségétől, versenyzői szokásaitól függően határozza meg saját tennivalóit, a helyzet értékelésének módját.

4.2. Ellenőrző pontok megkeresése emlékezet alapján (Memória-feladat)

Ezt a feladatot időmérő ellenőrzési ponton szokták alkalmazni. Az időadatok rögzítését követően az időmérő bíró elkéri a versenyzők térképét és átad nekik egy olyan térképet, amin csak a kiinduló pont és a megkeresendő pont van rajta. A csapatnak (versenyzőnek) egy perc áll rendelkezésére, hogy tanulmányozza a térképet és megjegyyezze magának a tudnivalókat. A pont megtalálása és az igazolás után vissza kell térni az időmérő állomásra. Rendezők számára: Mivel a visszatérő csapat (versenyző) akaratlanul is segítségére lehet az éppen induló következő csapatnak (versenyzőnek), célszerű a feladatot legalább kétlépcsősre tervezni. Ebben az esetben a megkeresett ponton a csapat (versenyző) egy újabb térképet talál, ami alapján egy következő pontot kell megkeresni és onnan kell visszamenni az időmérő ponthoz.

A feladat elvileg kettőnél több szakaszból is állhat. Általában az időmérőben látott térkép kivételével a többin már a kiinduló pont környéke ki van takarva, hogy a helyes bóját memória, illetve a helyszínen készített jegyzet alapján kelljen kiválasztani.

Volt már olyan verseny, ahol a feladat utolsó -harmadik- pontján már nem volt térkép, ami az időmérő pontra történő visszajutást segítené, csak egy cédula a következő szöveggel: "Menj vissza az időmérő pontra!" Ilyen esetekben -ha addig nem is, de akkor biztosan- megfogalmazódik valami rendezőkre vonatkozó jókívánság vagy utasítás a legtöbb versenyző fejében...

Akkor korrekt a feladatkitűzés, ha a feladatot kézhez kapott szöveges leírásból, nem pedig az állomásvezető szóbeli előadásából ismerjük meg. Ha ebben az szerepel, hogy az utolsó pontról vissza kell jönni az időmérőbe, akkor jogosan várható el a versenyzőktől, hogy a feladat megoldása során azt is figyeljék, merre járnak.

Természetesen ennél a feladatnál is lehet -szokás is- tévesztőbójákat kihelyezni.

Az a csapat, amely tévesztő bójától indul el a következőhöz, ugyanolyan eséllyel indul, mert a cél ugyanaz, tehát az esélyegyenlőség fennáll. Ebből következően ennél a feladatnál - mint általában az egy érintőpontos feladatoknál- minden tévesztés 60 hibaponttal jár. A rendező azonban eltérhet ettől mindaddig, amíg erre a fajta feladatra vonatkozó szabályozás meg nem jelenik a szabályzatban.

4.3. Szerkesztéssel megadott kötelező útvonal (Körív-követés)

Évente talán egy-két alkalommal fordult elő ez a feladat. Eddig csak olyan megfogalmazással találkoztunk, melyben a rendezők egy térképen megadott segédpontból megrajzolható megadott sugarú kör két irányszöggel meghatározott körívét jelölték ki követendő útvonalként, illetve volt egy verseny, ahol egy teljes körön kellett körbe menni.

Szinte biztos azonban, hogy nemsokára akad majd rendező, aki nehezít egy kicsit a feladaton, hiszen elvi akadálya nincs. Egy lehetséges változat: két segédpontból két kört kell megrajzolni. Az egyik kör meghatározott pontjától az első metszéspontig kell haladni, a metszésponttól a másik körön kell folytatni a következő metszéspontig az utat. Az eredeti esetben a feladat egyszerűnek tűnik. Ami a kitűzést illeti, az valóban egyszerű. Kell hozzá egy pontos szerkesztés és már adott is a követendő útvonal. Ezt bejárva a kihelyezendő igazi és a tévesztőbóják helyének kijelölése is rutinból megoldható. A versenyzők feladata már kicsit nehezebb és a teljesítmények értékelése is rejt buktatót magában.

A 2009. évi Velence Kupán az egyik feladat a következő volt:

"Körív-követés (szerkesztés). Haladjon végig a térkép A jelű pontjából megrajzolt 640 méter sugarú kör 133 foktól 98 fokig tartó körívén, és lyukasszon a menetkarton következő üres helyére minden útba eső bójánál!"

A versenyzőknek csak akkor van esélyük a hibátlan teljesítésre, ha a kör pontosan a megadott pontból, valóban a megfelelő sugárral volt megrajzolva. Tízezres térképen az adott esetben 64 mm sugarú körívet kellett rajzolni. Ha az ilyen vagy hasonló feladatoknál a szerkesztést végző versenyző 0,5 mm-t téved a körző beállításakor, akkor kint a terepen biztosra vehetően zavarba kerül, amikor észreveszi, hogy két -egymástól tíz-tizenöt méterre kihelyezett- bója között valahol félúton halad el az általa a térképen megrajzolt körív. Ha ilyen esetben a versenyzők találmra választanak a két bója közül, akkor nagy esélyük van a tévedésre. Mit kell ilyenkor tenni? Ellenőrizni kell a térképen egy vonalzó segítségével, hogy a körív a kör középpontjától a meghatározott sugárnál közelebb vagy távolabb van, és ennek megfelelően kell választani a bóják közül. Ha közelebb van, akkor a segédpontból nézve a körön kívülit, ha távolabb van, akkor a körön belülit kell választani.

Amennyiben úgy tűnik, hogy pontos volt a szerkesztés, akkor elképzelhető, hogy a rendezők tévedtek. Ilyen esetben a célban jogos az észrevétel.

Egyértelműbb a két bója közül a helyes bója kiválasztása akkor, ha az egyik bója tereptárgyon van elhelyezve. Ebben az esetben ugyanis pontos szerkesztés esetén eldönthető, hogy az adott tereptárgy rajta van-e a szerkesztett köríven.

Ha a szerkesztés még 0,5 mm-esnél is pontatlanabbra sikerült, akkor a versenyző gondolkodás nélkül a rossz bóját veszi le és hasonló további esetekben is így történhet., vagyis a sorozatos hibázás már „be van kódolva”. Ez szinte elkerülhetetlen, amennyiben a megrajzolt körívet pontosan követik. Így történt ez több csapattal a fentebb említett Velence Kupán is.

Még egy dolog, amire a versenyzőknek figyelniük kell: ez a kötelező útvonal kezdeténél és végénél található bóják jó megítélése. Kérdés: hozzátartoznak-e a megjelölt útvonalhoz, vagy sem?

A rendezőktől elvárás a pontos szerkesztés, nekik nem szabad hibázni, mert a rendezők hibája nem jóvátehető. A bóják helyének meghatározásakor úgy kell eljárni, mint általában. A bójáknak a körívtől 30 méteres távolságon belül található tereptárgyakhoz irányban, távolságban megfelelő helyen kell lenniük.

Továbbá, a rendezőknek nem szabad elfelejtkezniük arról, hogy ez a feladat lényegében útvonal-követési feladat, tehát erre is vonatkozik a szabályzatnak az a kitétele, amelyet már korábban idéztem:

"A vonalas jellegű többpontos feladatoknál (kötelező útvonal, szintvonal-követés, szintkövetés) a menetirányra körülbelül merőlegesen elhelyezett két bója (amelyek egymástól 30 méteren belül vannak!) közül az egyik törvényszerűen tévesztőbója, mert nem

lehet mindkettő jó: vagy az egyik jó, vagy a másik. Ilyen esetben a tévesztő bója fogása esetén szintén nem szabad a helyes bója kihagyását is büntetni.

Ugyanilyen feladatnál a menetirányban egymás után legalább 20 méterre következő bóják már nem lehetnek egymásnak tévesztőbójái, hanem vagy jó, vagy tévesztő bóják: ez esetben a jó kihagyása is, a tévesztő levétele is büntetendő!"

A tévesztések pontértékének meghatározásakor nem szabad elfelejtkezni arról, hogy a kihelyezett jó és tévesztő bóják között van-e alternatív bójapár. Egy alternatív bójapár egy bójának tekintendő a hibapontok meghatározásakor!

4.4. Iránymenet az ismeretlenbe

Ilyen címen talán még sehol sem határoztak meg feladatot, de a lényegét tekintve volt már rá példa. Egy 2011. évi egyéni verseny a megszokott térképen volt megrendezve. A már unalomig megismert területen újítani akartak a rendezők, ezért nem a megszokott rajthelyről, hanem a térkép másik végében található vadászházból indították a versenyt. Ez a vadászház a térkép egy gépkocsival is járható erdei út éles kanyarjának belső oldalán volt, közel az úthoz. Ez a rajthely szinte megkövetelte a rendezőktől az újítást. A kiinduló csapatok egy itineren indultak el, és hogy ne legyen könnyű a visszaérkezés, a visszaérkező csapatok számára találták ki az Út a semmibe című feladatot, ami tulajdonképpen egy egyszerű iránymenet volt. Az újdonság csupán annyi volt benne, hogy a kiinduló pont a térkép szélén található határkaró volt, az irányszöggel és távolsággal megadott pont viszont a térképen kívülre esett. Hogy ne legyen annyira egyszerű a helyzet, a rendezők a következő érintési pontot is hasonlóképpen adták meg (Tovább a semmibe): egy újabb irányszöggel és újabb távolsággal, ami még szintén a térképlap fehér részére esett. Ráadásul ebből a pontból kellett külön utasítás nélkül bemenni a célba, ami tulajdonképpen egy újabb -bujtatott- feladat volt. Az esélyazonosság biztosítása érdekében az első feladat célpontja közelében található sok bójából meghatározták azt, amelyikből mindenkinek folytatni kellett az utat a második feladatban meghatározottak szerint.

A verseny végén nem volt különösebb visszhangja a feladatnak, a versenyzők pontosan tudták, értették, mit kell tenni. Igaz, a természet segítségére volt a csapatoknak: a verseny időpontja a medvehagyma szezonjára esett, az egész környék tele volt frissen megnőtt, 30-40 cm magas medvehagymával, melybe sajnálatosan nagyon jól látszottak a már elhaladók nyomai. Gyönyörű volt a medvehagymás erdő, de a versenyzők gyorsan tudtak haladni és a célba érkezés mégiscsak könnyűnek bizonyult. Már a harmadik-negyedik csapatnak is csak az előző csapatok nyomait kellett követni, ennek ellenére volt szóródás: többen vettek le rossz bóját. A célba érkezéskor viszont nagy késések nem voltak.

A feladat pontozása az iránymenet és távolságmérés feladatokra meghatározott módon történt.